

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra Psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kriminální myšlení u vybrané skupiny mužů ve výkonu trestu odnětí svobody

Criminal thinking in a specific group of male prisoners

Lucie Horáčková

Vedoucí práce: PhDr. Andrea Beláňová, Ph.D.

Studijní program: Psychologie

Studijní obor: Psychologie s rozšířením o speciální pedagogiku

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Kriminální myšlení u vybrané skupiny mužů ve výkonu trestu odnětí svobody potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

16.4.2021

Tímto bych z celého srdce ráda poděkovala svojí vedoucí PhDr. Andree Beláňové, Ph.D. za skvělé vedení, empatický přístup, věcné a podnětné připomínky, které mě motivovaly k lepším výkonům. Velký dík patří také odbornému konzultantovi Mgr. PhDr. Petru Novákovi, Ph.D. Za ochotu a pomoc s realizací výzkumného šetření a taktéž za podnětné připomínky k práci. Děkuji i vedení Vězeňské službě České Republiky, za možnost výzkum uskutečnit.

ABSTRAKT

Výzkum se zaměřuje na využití kriminálního myšlení u specifické skupiny odsouzených. V reakci na množství kvantitativních výzkumů, které na toto téma vzniklo, jsem realizovala kvalitativní výzkum, který přibližuje spektrum možností využívání jednotlivých kognitivních stylů kriminálního myšlení. Zkoumanými kognitivními styly byly: sentimentalita, odříznutí, zdůvodnění, diskontinuita. Jako možný indikátor změny jsem se zaměřila na minulý versus nynější systém přesvědčení. Skrze otevřené dotazníky jsem získala data od odsouzených vězňů z Vězeňské služby Jiřice. Dvacet čtyři zapojených respondentů jsem rozdělila podle demonstrování víry na věřící a nevěřící. Výpovědi jsem podrobila obsahové kvalitativní analýze. Mou snahou bylo zjistit, jaké kognitivní styly se v odpovědích respondentů objevovaly, který styl byl využíván nejvíce a porovnat odpovědi věřících a nevěřících. Hlavní výzkumnou otázkou bylo, jak se u odsouzených věřících projevuje kriminální myšlení. Z výzkumu vyplývá, že věřící mají silný vztah k sentimentalitě. Ve směřování ke svým cílům se zdají být konzistentní. Získaná data byla využita i pro následnou komparaci skupin věřících a nevěřících odsouzených. Hlavní rozdíly mezi těmito skupinami se projevily právě v sentimentalitě, ale také v diskontinuitě. Podobné pojetí u obou skupin měl také kognitivní styl odříznutí. Jedním z dílčích cílů mé práce bylo zjistit, který kognitivní styl je využíván nejvíce a zřetelně se vyskytuje u obou skupin. Bylo tomu tak v případě zdůvodnění.

KLÍČOVÁ SLOVA

kriminální myšlení, kriminální kognitivní styly, kriminální životní styl, věřící odsouzení

ABSTRACT

Research focuses on criminal thinking in a specific group of convicts. In response to a number of quantitative researches that have been created on this topic, I have made a qualitative research. Its aim is to show the range of individual cognitive styles of criminal thinking. The examined cognitive styles were: sentimentality, cut-off, mollification, discontinuity. As a possible indicator of change, I focused on the past vs. today's belief system. Through questionnaires with open questions, I obtained data from convicted prisoners from the Jiřice Prison Service. According to prisoner's faith, I divided the twenty-four respondents into religious and non-religious groups. My goal was to find out how criminal thinking styles are manifested, which one of them is the most significant and compare groups of convicted believers and convicted nonbelievers. The main research question was how does the criminal thinking manifest itself among the religious respondents. I underwent their answers to a content qualitative analysis. The results show that religious respondents have a strong connection with sentimentality. They seem to be more consistent in moving towards their goals. The obtained data were also used to compare the group of religious and non-religious convicts. The main differences were in using sentimentality and discontinuity. The cut-off mechanism was similar. One of the thesis' goals was to find out if any cognitive style is used the most and occurs in both groups. It seems that this applies to the cognitive style mollification.

KEYWORDS

criminal thinking, criminal thinking patterns, criminal lifestyle, convicted believers

Obsah

Úvod.....	7
1 Teoretická část	8
1.1 Výchozí koncepce kriminálního myšlení.....	8
1.2 Teorie kriminálního životního stylu a jeho funkční model.....	9
1.3 Kriminální kognitivní styly	11
1.3.1 Sentimentalita	12
1.3.2 Zdůvodnění.....	13
1.3.3 Odříznutí	15
1.3.4 Diskontinuita	16
1.4 Religiozita u odsouzených	17
2 Praktická část	19
2.1 Cíl a stanovení výzkumných otázek	19
2.1.1 Metoda výzkumu	19
2.1.2 Obsahová kvalitativní analýza.....	20
2.1.3 Komparativní metoda.....	21
2.1.4 Technika sběru dat.....	22
2.1.5 Tvorba otázek.....	22
2.2 Realizace výzkumu	26
2.2.1 Vzorek respondentů, charakteristika místa realizace výzkumu a průběh sběru dat	26
2.2.2 Zpracování dat	28
2.3 Analýza výpovědí	30
2.3.1 Sentimentalita.....	30

2.3.2	Odříznutí	33
2.3.3	Zdůvodnění.....	35
2.3.4	Diskontinuita	37
2.3.5	Minulé a nynější kriminální postoje	38
2.3.6	Komparativní část.....	40
3	Výsledky.....	45
4	Diskuze.....	47
5	Závěr.....	52
	Seznam použitých informačních zdrojů.....	53
	Seznam používaných zkratk	57
	Seznam příloh.....	58

Úvod

Existuje mnoho teorií, které se snaží vysvětlit podstatu kriminálního chování a setrvávání v trestné činnosti. Na tuto problematiku lze nahlížet z pohledu hned několik vědních oborů. Zkoumání kriminálního chování si prošlo dlouhým vývojem, od analyzování tělesné konstituce Cesarem Lombrosou, přes sociologickou teorii subkultury Alberta Cohena. Poznávání tohoto fenoménu pokračuje dodnes. Některé teorie vysvětlují kriminální chování jako výsledek vnitřních faktorů, některé se zaměřují na vnější. Významnou oblastí je i práce s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody (VTOS), tzv. penitenciární péče. Pouze VTOS však nemůže vést k nápravě jedince. Další oblastí, týkající se odsouzených, je následná tzv. postpenitenciární péče, která má vést k případnému snížení rizik následné recidivy. Nejčastěji pak mluvíme o resocializaci či reintegraci (Jiříčka, 2020). V oblasti penitenciární a postpenitenciární péče v České republice hrají roli, mimo jiné, i církevní organizace.

Jednou z možných psychologických teorií vysvětlujících kriminální chování a setrvávání v kriminální činnosti je teorie kriminálního myšlení. Tato teorie souvisí s ospravedlňujícími technikami, se kterými se v českém kontextu běžně pracuje pod pojmy „morální vyvazování“ (Čermák, 2010) či „neutralizační techniky“ (Borovanská & Jankovská, 2011) a bývají často využívány i u nekriminální populace. Právě na fenomén kriminálního myšlení se zaměřím ve své bakalářské práci.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části nejprve vymezuji psychologická a forenzně-psychologická východiska kriminálního myšlení a jeho funkční systém. Blíže definuji jednotlivé kognitivní styly, ze kterých vycházím ve své praktické části. Věnuji se i tématice religiozity ve vězení. Fenomén věřících odsouzených bývá rozebírán zřídka. Přitom během výkonu trestu bývá odsouzeným poskytována i vězeňská duchovenská péče, která pracuje s motivací a orientuje se na změnu hodnotového systému. V praktické části využívám kvalitativního designu a pomocí otevřených dotazníků se zaměřuji na využití kriminálního myšlení u skupiny věřících odsouzených. Následně pak porovnávám využití kriminálního myšlení u skupiny věřících a nevěřících odsouzených.

1 Teoretická část

1.1 Výchozí koncepce kriminálního myšlení

Fenomén kriminálního myšlení je náročné vymezit pouze jednou definicí či názvem, jelikož mu je přisuzováno mnoho funkcí a vlastností. Setkat se také můžeme s názvy jako kognitivní distorze, kriminální přesvědčení nebo kriminogenní postoje. Kriminální myšlení vychází jak z psychologických konceptů, tak z forenzně psychologických a kriminologických teorií (Faridová, 2020). Z psychologických konceptů uvádí Faridová (2015) atribuční teorii. Díky ní dochází k identifikaci a k přisuzování příčin chování sobě i druhým. Nejznámějším fenoménem je tzv. atribuční chyba, kdy jsou příčiny přisuzované dispozičním faktorům a jsou zanedbávány faktory situační (Hayesová, 2003). U pachatelů dochází jak k základní atribuční chybě, tak k tzv. sebeatribuční chybě. Tu charakterizuje tendence hledat neúspěch ve vnějších podmínkách a úspěch v sobě samých (Faridová, 2015). S touto teorií úzce souvisí koncept místa kontroly (locus of control) Juliana Rottera (1966). Pachatelé častěji využívají silnou externí orientaci, nejen ve vztahu k jejich trestné činnosti a jejím následkům, ale i ve vztahu k běžným negativním aspektům života (Faridová, 2015). Blízkou spojitost má kriminální myšlení i s ego-obrannými mechanismy. Ty zkreslují, manipulují, či popírají danou realitu, a tím chrání sebepojetí. Častým ego-obranným mechanismem u pachatelů trestné činnosti bývá popření, které slouží k úplnému zablokování myšlenky nebo racionalizace, která mylně ospravedlňuje delikventní chování. Detekována pak bývá i reaktivní formace, jež má za úkol nahradit negativní pocity z činu pocity pozitivními. (Faridová, 2015) Zmínky lze nalézt také o tzv. hypotéze sebeúcty, kdy pachatel využívá kognitivní distorze k ochraně své sebeúcty a svého já (Mihailides & Devilly & Ward, 2004.) Z pohledu psychologicko-forenzních teorií, je neutralizační teorie Sykese a Matzy (1957) jednou ze stěžejních. Autoři vycházejí z předpokladu, že všichni lidé mají určitý morální kodex, který pomáhá vyhýbat se nezákonnému jednání. Zároveň předpokládají, že každý jedinec má určitý závazek vůči společnosti, ve které žije, a často se dokonce cítí být zavázán společenskému pořádku. Pokud tedy dochází k trestné činnosti, nezákonnému jednání, či porušení norem dané společnosti, musí existovat nějaký mechanismus, který tuto morální povinnost utlumuje (Lilly a kol., 2007; Sykes & Matza, 1961). Pachatelé tedy využívají tzv. neutralizační techniky. Teorie Sykese a Matzy byla podstatná pro vývoj kriminálního

myšlení. Konkrétně neutralizační techniky daly za vznik jednomu z kriminogenních stylů myšlení.

Druhou psychologicko-forezní teorií je teorie chybných myšlenkových vzorců Yochelsova a Samenowa. Jejich teorie je vystavena na chybných myšlenkových procesech. Chybné procesy jsou nazývány proto, že jedinec opomíjí svou odpovědnost. Dále dochází k racionalizaci trestných činů, která slouží jako ochrana. K chybám v myšlení dochází u každého, avšak u lidí páchajících trestnou činností se vyskytují častěji a s vyšší intenzitou (Blatníková a kol., 2016). Jako příklad Yochelson a Samenow uvádějí lež. Zodpovědný člověk lže, ale nefrekventovaně a nejedná se o styl jeho života. U pachatelů trestné činnosti pak „lež může být kousek ledu plovoucí v moři, či se může jednat o vrchol ledovce, který se skládá z celého spektra kriminálních vzorců myšlení.“ (Yochelson & Samenow, 2000, s. 253). Tyto chyby v myšlení jsou všudypřítomné. Promítají se do životů pachatelů, do jejich vnímání světa a integraci informací (Charles L. Reid, 1998). Yochelson a Samenow uspořádali 52 chybných myšlenkových vzorců do 3 oblastí. První z nich jsou kriminální vzorce myšlení, druhou automatické chyby v myšlení a poslední je tzv. proces myšlenkových chyb. Vzhledem k tomu, že ve výzkumném projektu Yochelsova a Samenowa nebyla kontrolní skupina a 255 zúčastněných pachatelů nebylo náhodně vybráno z větší populace pachatelů, byla všeobecnost a platnost výsledků zpochybňována. Zároveň se však objevují výzkumy, které využívají prvky jejich teorie (Barriga & Gibbs, 1996). Autoři především vytvořili základy pro teorii kriminálního životního stylu, které se věnují dále. Zároveň realizovali výzkum skrz hloubkové rozhovory, které spadají pod kvalitativní výzkum. Mou snahou je na autory dále navázat vlastním kvalitativním šetřením.

1.2 Teorie kriminálního životního stylu a jeho funkční model

I díky syntéze výše zmíněných psychologicko-forezních konceptů vznikla teorie kriminálního životního stylu, jejímž autorem je forezní psycholog Glenn D. Walters. Dle této teorie kriminální myšlení udržuje tzv. kriminální životní styl. Teorie má vnitřní a vnější kostru. Vnitřní kostru této teorie tvoří tři základní stavební kameny – podmínky, volba, kognice. Tyto tři proměnné spolu souvisí a ovlivňují se vzájemně (Walters, 2006b). Podmínky můžeme dělit na vnitřní (např. inteligence, temperament), vnější (rodinné zázemí, socio-ekonomická třída apod.) a synergické (jedinec vs. interakce). Tyto podmínky vytváří

jakýsi závazek vůči určitému chování, nezpůsobují však přímo kriminální chování. Volba je proces, který vzniká z vybraných životních podmínek. Potom, co provedeme danou volbu, nastává proces kognice, kterým ospravedlňujeme a zároveň podporujeme volbu, kterou jsme udělali (Walters, 2006b). Kognice, kam řadíme postoje a styly myšlení, pak kriminální jedince chrání před dopadem opatření a zkušeností, které k němu přichází z vnějšku a podporují tak kriminální životní styl (Walters, 2012).

Vnější kostrou teorie jsou pak role, rituály, pravidla a vztahy. Vnitřní a vnější kostra spolu interagují a vytváří tak schéma, které definuje životní styl. Nejedná se tedy o teorii čistě dispoziční či situační. Teorii kriminálního životního stylu nejlépe popíšeme jako integrativní či smíšenou (Walters, 2006b). Ve své práci se však zaměřím pouze na vnitřní kostru systému, především pak na kognici neboli kognitivní systém.

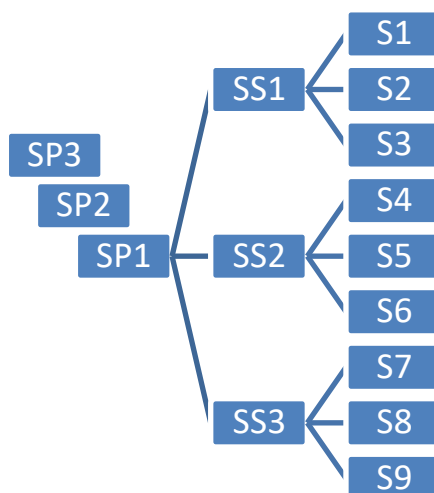
Kognitivní systém má dle Walterse jakýsi funkční model, ve kterém jsou tři základní vrstvy či elementy. Prvním elementem funkčního modelu jsou schémata, která jsou nejzákladnější jednotkou myšlení. Tento předpoklad vychází z teorie Jeana Piageta. „Schéma je v kognitivním systému to, co neuron v nervové soustavě.“ (Walters, 2006b, s. 11) Hlavními procesy v těchto schématech jsou asimilace a akomodace. Díky asimilaci jedinec začleňuje zkušenosti, do již vzniklých schémat. Akomodace pak vytváří nová schémata pro situace, které nezapadají do schémat existujících. Tím, jak pachatel opakovaně využívá schémata, stávají se přesnějšími a zároveň abstraktnějšími (Blatníková a kol., 2016).

Jednotlivá schémata vytváří mezičlánek nazvaný schematická síť, který je druhým elementem funkčního modelu. Existují dva typy těchto sítí, z nichž jedna seskupuje obsahy, druhá procesy. Obsahové schematické sítě jsou kognitivní šablony obklopující obecné téma, jakým je zločin a trest. Procesuální schematická seskupení jsou poznávací šablony, které orientují a koordinují jedincovo jednání ve vztahu k okolí. Kriminální styly myšlení jsou příkladem procesuálních schematických seskupení (Walters, 2006b).

Na vrchu tohoto modelu, tedy posledním elementem, jsou tzv. systémy přesvědčení. Walters (2000) rozdělil systém přesvědčení do 5 kategorií: vnímání sebe sama; pohled na svět; pohled na současnost; na minulost; na budoucnost. Jedná se o mentální konstrukty reprezentující námi vnímanou realitu (Walters, 2000b). Pro lepší představu poslouží následující graf s vysvětlivkami:

- S= schémata
- SS=schématické sítě (procesuální sítě-kriminální kognitivní styly)
- SP=systémy přesvědčení

Schéma č.1

(Dle Blatníková a kol., 2016; Walters, 2006a)

Výsledkem modelu je kriminální chování. Celý tento model či systém však v obecném měřítku kriminálních stylů myšlení není rozdělen hierarchicky. Jednotlivé styly, které Walters vymezil, jsou sice na úrovni schematických sítí, nicméně prolínají se jak úrovně schémat, tak do specifické úrovně systému přesvědčení. Jedná se o jakýsi „systém v systému“, jak ho nazývá sám Walters (2006b). V systému přesvědčení se tak mohou objevovat samotné kriminální styly myšlení, které jsou předmětem mého výzkumu.

1.3 Kriminální kognitivní styly

Walters definoval osm typů iracionálních stylů myšlení. Z nich se odvíjí chování a myšlenky jedince, který je zapojen v trestné činnosti.

Ten i po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody inklinuje kvůli kognitivním distorzím znovu ke kriminálnímu životnímu stylu (Walters, 1990). Ačkoliv se 8 stylů myšlení propojuje, Walters upozorňuje, že se jedná o odlišné a samostatné kognitivní aspekty

kriminálního životního stylu. V následujícím členění popíši čtyři styly myšlení, které slouží jako základ pro mou empirickou část práce.

1.3.1 Sentimentalita

Jedním z kognitivních vzorců je tzv. sentimentalita. S tímto termínem přicházejí již zmínění autoři Yochelson a Samenow, kteří ji zařadili do oblasti kriminálních vzorců myšlení. Obecně lze sentimentalitu popsat jako děláni dobrých skutků, které mají kompenzovat předchozí chování. Dobrými skutky dochází k pocitu odškodnění minulých trestných činů a pomáhají pachateli vyrovnávat se s negativními pocity ze spáchaného zločinu (Walters, 1990). Sentimentalita souvisí s vírou, že jedinec je „dobrým člověkem“ navzdory následkům způsobeným kriminálním chováním (Palmer & Hollin, 2003). Pachatel má jak nedostatek realistických pohledů na dopad vlastního kriminálního chování, tak na kriminální chování druhých. K pochopení sentimentality je zapotřebí si uvědomit, že každý máme tendence vnímat sami sebe jako dobré, a tudíž vyzdvihujeme své kladné aspekty chování před těmi špatnými (Blatníková a kol., 2016). K ospravedlňování nedochází skrze poukazování na nespravedlnost např. při soudním jednání, nýbrž skrze poukazování na dobré vlastnosti, které jedinec má, a dobré skutky, které vykonal (Walters, 1990). Právě kvůli kompenzačnímu prvku, který jedinci dává pocit, že pokud spáchá trestný čin, může ho eliminovat dobrým, jsem se rozhodla využít tohoto kognitivního stylu ve své práci.

Jednou z podob sentimentality může být demonstrování normality, kdy jedinec vnímá svůj život před spácháním trestného činu jako normální. Dalším možným projevem je manifestování skutečnosti, že by pachatel nikomu fyzicky neublížil, např. že by nikoho v žádném případě nezastřelil. Tyto dvě podoby dovolují jedinci vést kriminální životní styl s pozitivním náhledem na sebe samého (Walters, 2006b). Pocity viny jsou eliminovány tím, že se pachatel snaží věnovat uměleckým, dobročinným aktivitám. Typické jsou projevy zájmu o znevýhodněné osoby, zvířata či děti (Blatníková a kol., 2016). Yochelson a Samenow zmiňují, že se u pachatelů objevuje i smysl pro upřímnost a spravedlnost, který se může objevovat v různých situacích. Může se jednat o lupiče, který je schopen ukrást mnoho peněz a zároveň se vrátit do obchodu kvůli vrácení drobných prodavače (Yochelson & Samenow, 2000).

Jedinec ve skutečnosti však nejedná v zájmu ostatních, skutky nekoná s ohledem na druhé osoby, ale aby získal dobrý pocit sám ze sebe. Ví, že mu toto chování zvyšuje oblibu a obdiv u druhých (Yochelson & Samenow, 2000). Tyto skutky bývají často nestálé a povrchní a naplňují především sobecké motivy (Walters, 2006b). Walters považoval sentimentalitu za jeden z klíčových stylů, bez kterého by pravděpodobně nedocházelo k trestné činnosti (Walters, 1990). Sentimentalita tudíž figuruje jako nutná podmínka setrvání jedince v kriminální činnosti. Autoři Yochelson a Samenow pak upozorňují, že někteří pachatelé během epizod sentimentality silně manifestují svou víru (Yochelson & Samenow, 2000). Sentimentalita jakožto myšlenkový styl přináší behaviorální reakci v podobě nestřídmosti a slabosti pro své potřeby (Blatníková a kol., 2016 dle Walters, 1990, 2012).

1.3.2 Zdůvodnění

Zdůvodnění je Waltersem (2006) připodobňováno ke všem stylům neutralizačních technik Sykese a Matzy, kteří popisují pět specifických neutralizačních technik. Jedná se o odmítnutí zodpovědnosti, popírání poškození, odmítání oběti, odsuzování odsuzujících a odvolávání se k vyšší loajalitě. Při odmítnutí zodpovědnosti se jedinec odkazuje na skutečnost, že problémy, do kterých se dostal, nejsou jeho vinou. Využití této techniky v nejjednodušší formě může být demonstrováno tak, že trestný čin byl pouhou nehodou. Pachatelé tak často svádí vinu na okolní vlivy, např. na sociální činitele či situační faktory. Jedná se o přesvědčení jedince, že jeho činy byly způsobeny vlivy mimo jeho kontrolu (Sykes & Matza, 1957).

Druhou technikou je popírání poškození. Jedinec popírá, že by někdo byl jeho činem poškozen. Příkladem tohoto myšlenkového pochodu může být, že lidé, které okradl, mají dost peněz, ukradené peníze nepostrádají, tudíž nikdo nebyl poškozen (Copes & Vieraiti, & Jochum, 2007). Pachatelé si v podstatě upravují definici protiprávních činů, která jim nabízí nesčetně variant, jak tresty označit, např. krádež jako „výpůjčku“. I když jedinec chování vnímá jako nezákonné, nevnímá ho jako nemorální (Sykes & Matza, 1957). Třetí technikou je tzv. odmítání oběti, při které pachatel nepřiznává způsobenou újmu. Neutralizace probíhá skrze srovnání činu a kontextu jeho spáchání. Jinak řečeno pachatel má pocit, že jedinec, kterého poškodil, dostal, co si zasloužil (Sykes & Matza, 1957). Trestného činu se jedinec dopouští například na opilcích a charakterizuje je jako ty „špatné“ (Copes & Vieraitis &

Jochum, 2007). V krajním případě pachatel staví sám sebe do pozice oběti, která má právo na odplatu, protože byla poškozena jako první (Sykes & Matza, 1957). Autoři nazývají čtvrtou neutralizační techniku jako odsuzování těch, kdo soudí. Tato technika je charakteristická jedincovým zaměřením pozornosti na chování těch, kteří odsuzují jeho chování. Dochází tak k obviňování autority, nejčastěji z korupce a pokrytectví (Sykes & Matza, 1957). Posledním mechanismem je odvolávání se k vyšší loajalitě. Jedinec ospravedlňuje své činy jakožto loajalitu k nějaké ideji nebo člověku. Chování či normy, které jsou konformní v určité skupině, bývají pro jedince významnější než sociální normy společnosti. Potřeby menších sociálních skupin, jakými jsou například gang či sourozenecké vztahy, se tak stávají prioritními oproti potřebám společnosti (Sykes, Matza, 1957). Tyto neutralizační techniky reflektují důraz na zdůvodňování, které dává jedinci možnost rozložit zodpovědnost za jejich činy. Autoři zároveň nepovažují jimi vymezené techniky jako samotnou příčinu delikventního chování. Tyto techniky však dovolují jedincům páchat další trestnou činnost a setrvávat v protiprávním chování. Z výzkumu (Copes & Vieraitis & Jochum, 2007) vyplývá, že 60 % dotazovaných použilo minimálně jednu z některých neutralizačních technik (Copes & Vieraitis & Jochum, 2007). Tento výzkum byl zaměřen především na práci kriminalistů a nastiňuje možné využití odhalování neutralizačních technik před samotným výkonem trestu a k lepšímu získávání doznání pachatelů. Můj výzkum se bude zaměřovat na využívání neutralizačních technik během vykonávání trestu.

V případě teorie Yochelsona a Samenowa bychom zdůvodnění s největší pravděpodobností přirovnali k automatickým chybám v myšlení. Tato oblast je výrazněji napojena na emoce, které mají reaktivní charakter a pachateli slouží jako výmluva pro jeho maladaptivní chování. Skrze tyto emoce omlouvá své nežádoucí, problematické chování. Jedinci se často cítí a považují sebe sami za oběť. Trpí nedostatkem sebekritiky a empatie (Yochelson & Samenow, 2000). Zdůvodnění, stejně jako i ostatní styly myšlení, se mohou objevovat i u nekriminální populace. V případě zdůvodnění je tomu tak u adolescentů, kteří se postupně naučí přijímat odpovědnost za své činy. Kriminální jedinci však mají priority a cíle i nadále podobné těm adolescentů (Walters, 1990). Časté bývá demonstrování nespravedlnosti. Jedinci však přehlížejí dvě skutečnosti. Výraz spravedlnosti je subjektivní, tedy jeden jedinec může chování považovat za spravedlivé a druhý jej vnímá jako nespravedlivé. Druhá skutečnost je, že jedinec často připisuje své chování společenské nespravedlnosti, jakožto

zdůvodnění svých vlastních nezodpovědných činů (Walters, 2006b). Tento mechanismus pachateli dovoluje využívat předpřipravené obhajoby a racionalizace (Walters, 1990). Walters (2006b) zdůvodnění připisuje neschopnost přijmout zodpovědnost za své činy. Přitom právě zodpovědnost a pochopení jsou jedny z faktorů, které jsou při případné změně kriminálního myšlení nutné. Proto jsem do svého výzkumu zařadila i tento styl.

Můžeme si povšimnout jisté podobnosti mezi kognitivním stylem sentimentality a zdůvodnění. Rozdíl mezi těmito styly tkví v odvedení pozornosti a externalizaci. U zdůvodnění jedinec zaměřuje ospravedlnění především na trestnou činnost a poukazování na nespravedlnost v okolí jedince. U sentimentality probíhá ospravedlňování skrze dobré skutky. Jedinec se snaží odvádět pozornost od trestné činnosti a poukazovat na pozitivní vlastnosti. Zdůvodňování pak nese rizikové chování v podobě porušování pravidel a zákonů vydaných vnější autoritou (Blatníková a kol., 2016).

1.3.3 Odříznutí

Tento styl myšlení vycházející z teorie Yochelsova a Samenowa poukazuje na skutečnost, že pachatelé jsou si vědomi následků svých činů, nicméně na rozdíl od nekriminální populace jsou schopni prvky, které běžně odrazují od spáchání činu, eliminovat. Jde o jakési odmítnutí či popření emoční kontroly (Walters, 1990). Yochelson a Samenow odříznutí řadí do oblasti nazývané proces myšlenkových chyb. Jedná se o proces, od záměru spáchat čin až po jeho realizaci. Zde se objevují ty vzory myšlení, které přímo zavazují jedince k činu. Před spácháním činu se objevují jakési odrazující prostředky, které jsou jak vnitřní, tak vnější. Pachatel se musí rozhodnout, zda bude dbát na tyto odrazující prostředky či nikoliv. Pokud jeho volbou bude prostředky ignorovat, nastupuje mentální mechanismus „koroze“. Ten postupně odstraňuje vnitřní i vnější odrazující prostředky, snižuje strach a tím posiluje touhu po spáchání činu. Následuje mechanismus zvaný „odříznutí“, který kompletně odstraňuje strach i veškeré odrazující prostředky (Yochelson & Samenow, 2000).

Formy mechanismu, které eliminují tyto prvky strachu nebo vzteku, mohou být slovní fráze (př. „kašlu na to“), objevovat se mohou i formy živých představ, doprovázené např. hudbou (Blatníková a kol., 2016). Tyto mechanismy spadají do vnitřní formy eliminace, kdy především slovní fráze mohou vyvolat vlnu vzteku, která spouští proces odříznutí. Pokud jedinec nenalezne vnitřní formu eliminace, uchýlí se k eliminaci pomocí externích

prostředků, jakými jsou např. alkohol, drogy. U odříznutí se chování projevuje právě jako rychlá bezmyšlenkovitá eliminace odrazujících prostředků. Stejně jako u zdůvodnění, vzniká riziko porušování norem a pravidel vydaných vnější autoritou (Blatníková a kol., 2016 dle Walters, 1990,2012). Pachatelé se často ztotožní s jedním druhem odříznutí, a to do takové míry, že jej využívají i v běžném životě jako reakci na stres či frustraci. Roli opět hraje volní kontrola jedince, která rozhoduje, kdy a jak mechanismus aktivuje (Walters, 1990). Tento mechanismus hraje roli především před samotným spácháním trestné činnosti, na rozdíl od zdůvodnění, které je využíváno po trestné činnosti. V práci se budu zaměřovat právě na využití eliminace strachu před trestným činem.

1.3.4 Diskontinuita

Diskontinuita stojí na principu nekonzistence mezi myšlením a jednáním jedince. Pachatelé trestné činnosti selhávají v dosáhnutí stanovených cílů, vzhledem k nedostatku vytrvalosti i kvůli nereálnosti daných cílů. Děje se tak i kvůli množství možných alternativních cílů, které pachatelům vyvstávají v mysli a v závěru nejsou schopni žádný z těchto cílů následovat. Zároveň jsou méně realističtí v hodnocení svého budoucího směřování. Diskontinuita jedinci znesnadňuje řešení problémů, jelikož je jeho pozornost zaměřována na nepodstatné aspekty situace (Walters, 1990). Jedinci pak působí jako roztržití, nestálí a nepředvídatelní (Blatníková a kol., 2016). Nekonzistence je jednou z trojice dominantních znaků kognitivního stylu diskontinuity. Společně s externí orientací ji Walters (1990) považuje za pozorovatelnou v běžném kriminálním chování. Externí orientace je dalším klíčovým prvkem. Většina pachatelů je zaměřena na externí vlivy spíše než na vnitřní, proto se jejich reakce proměňují na základě změny prostředí. Třetím posledním podstatným znakem je oddělování myšlenek, pocitů a činů. Pachatel prožívá nekonzistenci v jeho myšlenkách i v chování se kterou se vypořádá tak, že rozporuplné aspekty své zkušenosti rozdělí do jakýchsi mentálních přihrádek (Blatníková a kol., 2016). Postupem času si z této obranné funkce jedinec vytvoří vnitřní proces, při kterém diskontinuita slouží k eliminaci úzkosti (Walters, 1990). Někteří pachatelé popisují černou díru, ve které mizí výčitky spojené s jejich zločinem. Diskontinuita stejně jako předešlé styly vede k posílení destruktivních aspektů kriminálního života. Walters však diskontinuitu považuje jako pojídlo pro ostatní kognitivní styly a zmiňuje jeho zaštiťující funkci. Má větší zásluhy na udržení kriminálního životního

stylu než ostatní kriminální vzorce myšlení. Diskontinuita je výraznější, pokud se jedinec nachází v méně strukturovaném prostředí, proto např. v prostředí vězení tyto tendence slábnou (Walters, 1990). Právě i pro strukturovanost, kterou věznice poskytuje, je zajímavé přiblížit, jak bývá diskontinuita využívána během výkonu trestu.

1.4 Religiozita u odsouzených

Vzhledem ke svému výzkumnému zaměření považuji za důležité zmínit i kapitolu religiozity u odsouzených. V zahraničí se jedná o poměrně běžné téma, jak u odborného výzkumu, tak i v povědomí laické společnosti. Ačkoliv můj výzkumný záměr nemá explicitně za účel hovořit čistě o tomto fenoménu, věřím, že přispěje i k jeho zviditelnění na území ČR. Téma je totiž v českém kontextu zkoumáno ojediněle (Beláňová, 2020). Vývoj religiozity ve vězeňství se proměňuje společně s politicko-historickými událostmi. Proto můžeme říci, že právoplatná forma této služby se objevuje až po roce 1989. Motivace účastnit se náboženských programů pro odsouzené může nabývat různých podob. Můžeme ji dělit na upřímné motivy a neupřímné motivy. Upřímně motivovaní jedinci hledají nasměrování a naději, neupřímní jedinci využívají zdroje a výhody plynoucí z těchto programů. Dalším významným faktorem je deprivace. Jedinec vykonávající trest odnětí svobody, trpí určitou deprivací, jejíž kompenzací může být právě religiozita (Váně & Dirga, 2016). Výsledky výzkumu Beláňové (2020) zobrazují skutečnost, že pravidelná účast na náboženských programech může mezi odsouzenými vytvářet pocit sounáležitosti, solidarity a důvěry. Vězeňské náboženské programy mají v českém kontextu ryze křesťanskou podobu. Je tomu tak i z toho důvodu, že dobrovolný spolek Vězeňské duchovenské péče (VDP), který shromažďuje kaplany a dobrovolníky, je zakotven v křesťanské víře. Vzhledem k dostupnosti náboženských programů bývá ve vězeňském prostředí častým jevem fenomén konverze (Beláňová, 2020). Tu lze definovat jako náboženský obrat. Konverze hraje roli i při návratu do společnosti, jelikož může být zdrojem nové sociální identity a naděje do budoucna. Fenomén konverze se zdá být nejpůsobivější "druhou šancí" v moderní době (Maruna & Wilson & Curran, 2006).

Z výzkumů Váněho a Dirgy (2016) vyplývá, že kaplani odmítají skutečnost, že by se trestaní jedinci účastnili náboženských programů z pragmatických důvodů. Jejich účast kaplani vnímají jako prostor pro nový začátek a vnímají víru jako prostředek případného zvracení

další recidivy. Vztáhnuto, k již zmíněné teorii se odsouzení mohou k víře přiklánět s upřímnou motivací, nicméně jejich kognitivní vzorce stále mohou být chybné. Z výzkumu dále vyplývá skutečnost, že religiozita ve vězeňství působí jako emocionální a kognitivní zásoba hodnot, kterou odsouzení v mnoha případech přejímají (Váně & Dirga, 2016). Některé zahraniční výzkumy se zaměřují na účinnost léčebných programů, které jsou založené na víře (Johnson, 2012) nebo se věnují roli náboženství při výkonu trestu odnětí svobody (Koenig, 1995). Z výzkumů vyplývá, že víra, zkušenosti a aktivity spojené s religiozitou pomáhají upravit chování. I z těchto důvodů považuji za zajímavé zkoumat, jestli víra ovlivní kriminální kognici.

Víru u pachatelů zkoumali i autoři Yochelson a Samenow (2000). Ve výzkumné studii, která byla realizovaná skrze hloubkové rozhovory, se objevovali lidé, kteří se demonstrovali jako duchovní. V žádném z případů však nesloužila duchovní konverze či víra jako prostředek odrazení od zločinu. "Pachatelé mohou večer prosit o odpuštění hříchů, mezitím, co přes den plánují zločin." (Yochelson & Samenow, 2000, s. 200) Demonstrace víry je rozmanitá. Někteří ji vnímají jako zázrak, který je od základu změně. Tato změna je však vnímána jako něco, s čím trestaný jedinec nemá, co dočinění, jako by se změna měla odehrát sama od sebe. Víra je autory brána jako jedna z 16 kriminálních vzorců myšlení. Ve své práci však nebudu využívat víru samotnou jako kriminální vzorec myšlení, nýbrž hledat případné propojení se samotnými kriminálními kognitivními styly.

2 Praktická část

2.1 Cíl a stanovení výzkumných otázek

Výzkumy (Blatníková a kol., 2016; Palmer & Holin, 2003; Walters, 1995, 2006a) potvrzují výskyt kriminálního myšlení u kriminální populace. Většina těchto výzkumů je však kvantitativního charakteru. Původním záměrem této studie bylo provést sadu hloubkových rozhovorů, které by přinesly hlubší vhled do tohoto fenoménu. Kvůli pandemické situaci však vznikla omezení návštěv ve vězeňských zařízeních a původní záměr nebylo možné zrealizovat. Nakonec jsem vzhledem k dané situaci zvolila cestu otevřených dotazníků. Cílem studie je poskytnout kvalitativně zpracovaná data, která přibližují individuální vhled jednotlivců dané skupiny. Studie dále slouží ke srovnání vybraných skupin odsouzených a jejich využívání jednotlivých kognitivních vzorců.

Na základě rešerše literatury jsem si stanovila výzkumnou otázku: Jak se u věřících odsouzených projevuje kriminální myšlení? Pro účely komparace jsem pak zvolila formulaci otázky: Jak se vybrané skupiny odsouzených liší ve využívání těchto technik? Dalším výzkumným záměrem je zachycení případné změny nahlížení na svůj trestný čin (dále TČ) na začátku výkonu trestu odnětí svobody a nyní. Jako poslední se zaměřím na to, jaká technika byla odsouzenými nejvíce využívána.

2.1.1 Metoda výzkumu

Pro výzkumné účely a zodpovězení výzkumné otázky je třeba využít kvalitativní metody, neboť jejím cílem je popsat zkoumanou oblast a přiblížit to, jak jedinci či skupiny nahlíží na danou problematiku. Dle Mišoviče kvalitativní metoda „směřuje k porozumění podstaty jevů, málo známých, nových, neprozkoumaných, nebo k získání kvalitativních informací, jež se kvantitativními metodami obtížně získávají, ke studiu jevů „zevnitř“ pohledem zúčastněných“. (Mišovič, 2019, s. 40) Kvalitativní metoda také dává prostor pro komparaci. Jsem si vědoma, že využitím této metody je limitováno zevšeobecnění výsledků. Výsledky tak slouží především jako přiblížení jednotlivých technik používaných ve specifické skupině odsouzených a jejich vzájemné porovnání.

2.1.2 Obsahová kvalitativní analýza

Pro potřeby mé práce jsem se k analýze dat rozhodla využít obsahovou kvalitativní analýzu. Tato analýza je jednou z mnoha kvalitativních metod využívaných k rozboru dat a jejich interpretaci (Elo & Kanste, 2014). Hsieh a Shannon (2005) ve svém článku definují obsahovou kvalitativní analýzu jako metodu výzkumu, která využívá subjektivní interpretace obsahu textových dat prostřednictvím systematického procesu klasifikace, kódování a identifikace témat nebo vzorů (Hsieh & Shannon, 2005). Obsahová kvalitativní analýza jakožto výzkumný nástroj slouží k určení daných konceptů nebo témat z kvalitativních obsahů, jež slouží k popisu a přiblížení daných fenoménů. Tato analýza bývá využita, pokud jsou data získávána rozhovorem, z narativů, polostrukturovaných dotazníků, nebo jiným textovým médiem. Analýzu lze tedy provést na slově, větě nebo třeba části stránky (Hsieh & Shannon, 2005). V mém případě se jednalo o dotazník s otevřenými otázkami.

Analýza se dále dělí na induktivní a deduktivní přístup. U deduktivního přístupu nebo jinak zvaného direktivního přístupu jsou kódy a koncepty vytvořeny na základě předchozí teorie (Hsieh & Shannon, 2005). U induktivního přístupu nechávají výzkumníci kódy vyplynout z dat samotných. Ačkoliv jsem při sbírání dat již byla seznámena s teorií, rozhodla jsem se pro induktivní přístup, neboť v něm shledávám sílu kvalitativního výzkumu. Právě díky indukci je možné využít i nově vzniklé kategorie a tím přiblížit nuance výpovědí. Ať se však jedná o ten či onen přístup, oba mají tři hlavní fáze: přípravu, organizaci a prezentování samotných dat. Přípravná část sestává ze shromáždění vhodných dat pro analýzu. V induktivním přístupu zahrnuje fáze organizace otevřené kódování, vytváření kategorií a abstrakce (Elo & Kyngäs, 2008). Otevřené kódování zahrnuje poznámky a nadpisy kódů, které jsou během čtení psány do textu. Písemný materiál se čte znovu a určí se tolik kódů, kolik je třeba, aby byly popsány všechny aspekty obsahu (Hsieh & Shannon, 2005). Kódy jsou pak klasifikovány jako náležící k dané kategorii, k čemuž výzkumník využívá svou interpretaci. Účelem kategorií je poskytnutí prostředků k popsání jevu a jeho porozumění. Abstrakcí se pak rozumí obecný popis výzkumného tématu za pomoci generování kategorií a formulace charakteristického obsahu kategorie (Elo & Kyngäs, 2008). Podobně popisuje fáze obsahové kvalitativní analýzy i Bengtssone (2016).

Ta je definuje jednotlivé kroky jako de-kontextualizaci, což znamená seznámení s daty a první kódování jakékoliv významové jednotky, re-kontextualizaci, kdy dochází k opětovnému čtení a z něhož vzniknou závěrečné kódy. Ty jsou již redukované, musí však nést danou obsahovou jednotku. Třetím krokem je pak kategorie a poslední je psaní a analýza těchto kategorií, během které si může výzkumník vybrat, zda si vybere manifestní přístup, který se vztahuje především k samotným slovům respondentů. Latentní přístup hledá a identifikuje skryté významy v textu (Bengtssone, 2016). Já jsem se pro potřeby svého výzkumu rozhodla vztahovat především k samotným výpovědím.

2.1.3 Komparativní metoda

Pro další účel práce je potřeba využít to, co je Miovským (2006) nazýváno jako metoda kontrastu a srovnání. Dle Miovského může být kontrastování užitečné při “zdůraznění některých kontextuálních odlišností určitého fenoménu, který vlivem právě některých kontextuálních vztahů může mít různý charakter.” (Mioviský, 2006, str. 223) Jinak lze tuto metodu nazvat jako komparaci.

Komparace obvykle bývá využívána především k historickým srovnáním, jak ale uvádí Vlček (2015): “Komparace ve smyslu vědecké metody je využívána v rámci studia psychologie, ekonomiky, politiky, náboženství atd.” (Vlček, 2015,s.394) Komparace umožňuje stanovit shody a rozdíly jevů a objektů. Metoda se řídí určitým dělením. Jedním z těchto dělení je prostoru a času, kdy logickou volbou vzhledem k mému výzkumnému záměru, je synchronní komparace. Při té určitý jev probíhá ve stejné době. Dále podléhá tato metoda pravidlu, že dva objekty nesmí být čistě heterogenní. Vedle odlišnosti se musí objevovat i podobnost těchto objektů. Vlček pak poukazuje na skutečnost, že by výzkumník neměl vycházet z promyšlených teoretických východisek. Jinak řečeno “Vědecko-výzkumný proces problémově orientované komparistiky začíná v myslí výzkumníka velice často obecným vědomím o existenci problému.” (Vlček, 2015, s. 402) Ačkoliv jsem byla seznámena s teorií kriminálního myšlení a výzkumy týkajícími se tohoto fenoménu, ty se zaměřují na rozdíly u skupin odsouzených s určitou charakteristikou TČ, např. hospodářský zločin (Walters & Geyer, 2004). Rozdíly v kriminálním myšlení mezi věřícími a nevěřícími nebyly dosud zkoumány kvantitativní ani kvalitativní metodou. To jistě nese určitou limitaci, zároveň však tento fakt poskytuje prostor pro zrealizování

komparace. Ve srovnávací metodě jsou pak používány jako zdroje primárních informací pozorování, rozhovor, dotazník a nejčastěji pak obsahová analýza. Švaříček a kol. (2007) pak při využití popisují i možnost využití otevřeného kódování, které je však důležité strukturovat do oblastí, které budou popisovány (Bereday, 1967).

2.1.4 Technika sběru dat

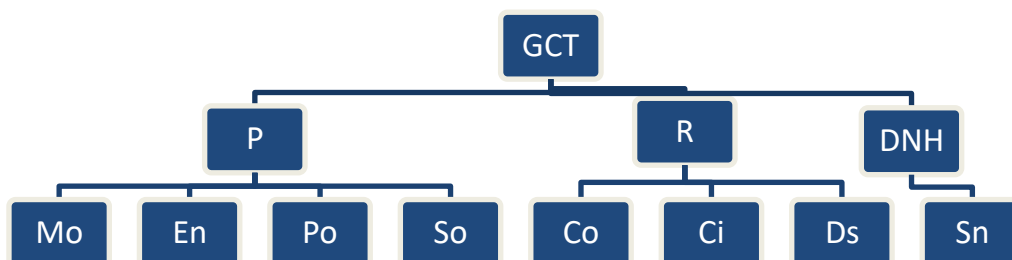
Jednou z technik pro využívání sběru dat v kvalitativním výzkumu je dotazník s otevřenými otázkami, kterého jsem pro své potřeby využila i já. Otevřené dotazníky poskytují prostor pro specifické odpovědi, ať stručné či obsáhlé, které nejsou limitovány žádnými mantinely. Jednou z výhod může být nemožnost měnit charakteristiku získaného materiálu (Miovský, 2006). Jelikož kvůli pandemické situaci nebyla možnost, abych byla přítomná u rozdávání a následného administrování dotazníků, velkou pomocnou rukou mi byl vězeňský psycholog oddělení výkonu trestu ve Vězeňské službě Jiřice, kde byl výzkum realizován. Ačkoliv se může tento sběr dat zdát jako ochuzující o osobní kontakt s respondenty, poskytuje i značné výhody. První z nich je anonymita, která tak vytváří bezpečnější prostředí pro respondenty. Druhou sledávám ve spolupráci s panem doktorem a v loajalitě, kterou respondenti k panu doktorovi chovají, tudíž i vysokou ochotu dotazník vyplnit. Tomu odpovídá i celkový počet respondentů.

2.1.5 Tvorba otázek

Při tvorbě otázek bylo důležité určit, které oblasti jsou do dotazníku nejvhodnější. Rozhodla jsem se opírat o teorii kriminálního životního stylu a kriminálního myšlení, konkrétně sytit otázky z kvantitativní metody PICTS (Psychological inventory of criminal thinking style), vytvořenou Glennem Waltersem. K tomu mi posloužila česká adaptace tohoto nástroje (PICTS-cz) od autorů Blatníková, Faridová, Vranka (2016). Jednou z výhod tohoto nástroje je jeho empirické zázemí, díky výzkumům Walters & White & Denney (1991) či Walters (1995). Nástroj má určitou hierarchickou strukturu, kde na vrchu je celkový skóre kriminálního myšlení a dále se dolů větví do kategorií proaktivního, reaktivního kriminálního myšlení a popření újmy. Tyto tři kategorie obsahují osm jednotlivých kognitivních stylů. Předkládám potřebné vysvětlivky, které slouží pro lepší orientaci v následujícím grafu.

- GCT-celkový skór kriminálního myšlení
- P-proaktivní kriminální myšlení
- R-reaktivní kriminální myšlení
- DNH-popření újmy
- Mo-zdůvodnění (z angl. mollification)
- Co-odříznutí (cut-off)
- Ds-diskontinuita
- Sn-sentimentalita

Schéma č.2

(Dle Blatníková a kol., 2016; Walters, 2012)

Proaktivní kriminální dimenze myšlení je spojena s řízeným, chladnokrevným, plánovitým chováním a vypočítavostí. Je cílená a zaměřená na pozitiva, která plynou z TČ-peníze, moc, postavení. U reaktivní dimenze se jedná o impulzivní a neplánovité chování. Je spojena s ukvapeností a nerozvážeností. Vysoký skór v dimenzi popření újmy poukazuje na racionalizaci dopadů kriminálního chování na ostatní. Vzhledem k rozvětvení jednotlivých segmentů a vzájemným korelacím, jsem se rozhodla zvolit konkrétní kognitivní styly z cíleného-proaktivního jednání, impulzivního-reaktivního jednání a z popření újmy.

Chtěla jsem tak pokrýt všechny tři dimenze a zaměřit se jak na plánovitou, impulzivní tak i kompenzační oblast.

Z proaktivní dimenze se jednalo o Zdůvodnění (ve schématu využita zkratka Mo). Využití tohoto stylu jsem zvolila i z důvodu neutralizační teorie Sykese a Matzy, která odpovídá tomuto stylu. Zároveň je tento styl podstatný v problematice přijetí zodpovědnosti. Pachatel svádí vinu na okolní důvody a jedince. Z reaktivní dimenze jsem zvolila kognitivní styl odříznutí (Co) a diskontinuitu (Ds). Styly taktéž vychází z předchozí teorie Yochelsova a Samenowa. Odříznutí je prvek, který je běžně zapojován při eliminaci. Zbavuje pachatele odrazujících myšlenek a pocitů a bývá využíván před samotným trestným činem. U ostatních vybraných stylů následuje využití kognitivního stylu po trestném činu. Diskontinuita je Waltersem vnímána jako pojídlo pro zbylých 7 stylů. Shledávám jí jako důležitou, i z hlediska narušení jedinci možnosti měnit jeho chování, kvůli nekonzistenci, nezodpovědnosti a nereálnosti cílů.

Posledním segmentem je popření újmy, které zahrnuje sentimentalitu. Tu jsem zvolila kvůli jejímu kompenzačnímu prvku. Sentimentalita poskytuje ospravedlnění skrze vykonání dobrého skutku, který může pachateli mylně dávat pocit, že jeho špatné činy tím byly smazány. Dle Walterse se zároveň jedná o styl, který je podstatný pro setrvání v kriminální činnosti. Jelikož se jedná o specifickou skupinu odsouzených, kteří jsou věřícími, byla sentimentalita vybrána i kvůli častému spojení s vírou (Yochelson & Samenow, 2000). Sentimentalitou je tedy pocit ospravedlnění dosažen za pomoci "dobrého skutku". Zdůvodnění poskytuje ospravedlnění skrze vnější vlivy. Odříznutí je klíčové pro samotné spáchání trestné činnosti a diskontinuita toto celé zaštiťuje.

Dále jsem se zaměřila na vnímání trestného činu respondentů na začátku výkonu trestu a nyní. Otázky odkazují na Waltersův popis systému přesvědčení, skrz který si budujeme naše představy o realitě. Je zde zapojen pohled na budoucnost, minulost, přítomnost, sama sebe a svět. Mým cílem bylo zaměřit se na rozdíl mezi minulostí a přítomností jakožto prostředek změny v kognici a v případné změně využívání ospravedlňujících technik. Jelikož se zaměřuji na věřící odsouzené, bylo jasné, že některou z otázek musí tvořit i oblast víry. Chtěla jsem se zaměřit na jejich smýšlení o Bohu vzhledem k jejich trestné činnosti.

Po výběru jednotlivých kognitivních stylů, které jsem se rozhodla využít, následovala tvorba samotných otázek. Bylo vytvořeno celkem 7 otázek, které byly syceny jednotlivými oblastmi-kriminální styly myšlení, systémy přesvědčení, víra. U sentimentality byla zvolena otázka: „*Co si myslíte o člověku, který ukradl peníze a poté z nich velkou část věnoval na charitu nebo do kostelní sbírky?*“. Tato otázka se soustřeďuje na typický rys sentimentality, kterou je kompenzace negativních následků zločinu konáním dobrých skutků. U odříznutí jsem se zaměřila na jeden z pocitů, jež má být eliminován a tím je strach, proto jsem zvolila otázku: „*Co Vám pomohlo překonat strach z dopadení?*“. Chtěla jsem se zaměřit na prvky, které jedincům pomáhají strach překonat a zjistit, zda se ztotožňují s prvky, které jsou zmiňovány v teoretické části, či se vynořují nové motivy. Na zdůvodnění se zaměřovala otázka: „*Jak vnímáte člověka, který měl otce alkoholika, vyrůstal v chudobě a později spáchal trestný čin. Soudem byl odsouzen k výkonu trestu. Kdo může za to, že si odpykává trest a proč?*“. Byla zaměřena nejen na externalizaci viny, ale i na možnost poukázat na případnou “nespravedlnost” ze strany soudu či situace obecně, a tudíž i právo páchat TČ. Otázku na diskontinuitu jsem formulovala následně: „*Popište prosím, jak se Vám daří plnit Vaše předsevzetí?*“. Tou jsem se snažila zjistit, jak jsou respondenti konzistentní a zodpovědní ve svém chování a směřování k vytyčeným cílům. Oblast změny v kriminální kognici a pohled na minulost a přítomnost jsem zjišťovala pomocí otázky: „*Jak jste vnímal svůj trestný čin na začátku výkonu trestu?*“. Následovala otázka „*Jak svůj trestný čin vnímáte nyní?*”

Jako poslední jsem zvolila otázku týkající se víry, která sloužila i jako vodítko k určení, zda se jedná o věřící či nevěřící odsouzené. Byla to otázka: „*Jak vnímáte roli Boha ve svém trestném činu?*” Abych si respondenty alespoň přiblížila a zároveň mohla vytvořit určitou charakteristiku odsouzených, zapojila jsem i otázky týkající se věku, charakteristika spáchaného trestného činu, po kolikáté se jedná o odnětí svobody a nakonec otázka, která je vodítkem k dalšímu oddělení věřících a nevěřících: „*Navštěvujete bohoslužby ve věznici?*”

Je na místě osvětlit důvody, proč jsou otázky formulované dost konkrétně, poměrně jednoduše a jejich počet je nízký. V průběhu výkonu trestu dochází ke zhoršení některých výkonových funkcí, na což ostatně poukazuje výzkum Meijers, Harte, Jonker, Meynena (2015), kteří zjistili výrazné deficity ve funkci paměti, pozornosti nebo řešení problémů. V

případě počtu otázek hraje roli také ochota dotazník vyplnit, která s vyšším počtem otázek klesá. Otázky jsem tedy situovala na jednu stranu A4. Před samotnými otázkami využívám ještě hlavičku, kde respondenty obeznamuji s dobrovolností vyplnění následujícího dotazníku a s jeho anonymitou. K dotazníku mimo jiné přidávám informovaný souhlas o výzkumu. Dotazník i informovaný souhlas je k dispozici v přílohách práce.

2.2 Realizace výzkumu

2.2.1 Vzorek respondentů, charakteristika místa realizace výzkumu a průběh sběru dat

Mými respondenty byli odsouzení z mužské populace ve VTOS. Výzkum byl realizován ve Věznici Jiřice, jež je profilována jako věznice s ostrahou s oddělením pro výkon trestu a ostrahou. Věznice se nachází v okrese Nymburk, poblíž vesnice Jiřice. VTOS je realizován pouze pro dospělé muže. Nacházejí se zde výchovné kolektivy, kde se uplatňují specifické programy pro odsouzené. Jedním z nich je terapeutický program, který se zaměřuje na rozvoj sociálního, pracovního a vztahového fungování (České vězeňství, 2013). V roce 2013 byl kaplanem Robertem Čovanem založen pilotní projekt oddílu s rozšířeným programem o pastorační a psycho-spirituální péči (ORP).¹ ORP využívají nejen věřící odsouzení ale i ti, co hledají duchovní hodnoty. Cílem projektu je pak usilovat a napomáhat motivovaným odsouzeným v procesu změny způsobů myšlení a chování podmiňujících jejich selhávání, které vede k páchání trestné činnosti (České vězeňství, 2018). Vzhledem k mému záměru, zacílit na věřící odsouzené a díky kontaktu na vězeňského psychologa, který byl ochoten mi s výzkumem pomoci, se Jiřice staly primární volbou pro sběr dat a výběr respondentů. Dotazníky byly rozdány v kolektivu s ostrahou s vysokým stupněm zabezpečení. Jedná se o standardní výchovný kolektiv, kde je ve VTOS cca. 60 odsouzených. V tomto kolektivu je, nyní asi s 15 odsouzenými, realizován projekt ORP. Dotazníky vyplňovali ti, kteří byli ochotni a schopni se studie účastnit

¹ ORP byl inspirován Jaroslavem Šaškem a jeho programem z Věznice Kynšperk nad Ohří

Vzorek respondentů, včetně charakteristiky TČ, věku a počtu VTOS níže přikládám v tabulce. Charakteristiku TČ jsem psala slovy respondentů a jazykem laiků, nepoužívám tudíž čísla zákonů či paragrafů. Respondenty jsem pro potřebu výzkumu rozdělila na dvě skupiny – věřící a nevěřící. Konkrétní vysvětlení je v následující kapitole zpracování dat. Respondenty jsem pro větší přehlednost označila zkratkou OD a očíslovala. Kvůli zachování maximální anonymity jednotlivců jsem se rozhodla vytvořit souhrnnou tabulku jednotlivých skupin.

Tabulka č. 1: Skupina věřících

Odsouzený	Věk	Trestný čin	Počet VTOS
OD1 - OD12	25-65	Vydírání svědků, vražda, pohlavní zneužití, manipulace s psychotropními látkami a jedy, vražda ukončena ve stádiu pokusu, krádež, nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými látkami, loupežné přepadení, maření úředního výkonu, zkrácení daně, nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými látkami, loupež, vydírání	1-6

Tabulka č. 2: Skupina nevěřících

Odsouzený	Věk	Trestný čin	Počet VTOS
OD13	26-48	Těžké ublížení na zdraví, podvod, krádež, loupežné přepadení, ublížení na zdraví, podvod, zpronevěra, pokus těžkého ublížení na zdraví, loupež	1-6

Jak již uvádím, vzhledem k pandemické situaci a stanoveným restrikcím nebylo možné zrealizovat zadání dotazníků napřímo mojí osobou. Dotazník, který jsem vytvořila po konzultaci, jak s panem psychologem, tak s vedoucí mé práce, jsem panu psychologovi

Novákovi zaslala a ten mi jej pomohl administrovat. Dotazník tvořilo tedy 7 hlavních oblastí a sociodemografické otázky. Administrace proběhla koncem prosince roku 2020, konkrétně 27.12. Jak již naznačuje charakteristika vězeňského zařízení, jednalo se pouze o mužské respondenty. Nazpět se mi vrátilo 26 dotazníků.

2.2.2 Zpracování dat

Všech 26 dotazníků jsem nejdříve několikrát přečetla, abych se seznámila s charakteristikou získaných dat. Z 26 dotazníků jsem respondenty rozdělila na tři skupiny. Věřících odsouzených bylo 12 a jejich skupinu jsem vytvořila na základě kladné odpovědi na otázku: „*Navštěvujete bohoslužby ve věznici?*“. Mimo jiné, dalším kritériem bylo manifestování víry a zmínky o Bohu, které se vyskytovaly i v některých výpovědích. Další skupinu tvořilo 8 respondentů, jež jsou nevěřící a kteří nejen odpovídali ne na otázku ohledně bohoslužeb, ale také často demonstrovali svůj postoj k víře slovy: „V Boha nevěřím“. Poslední, hraniční skupinou jsou jedinci, kteří v minulosti bohoslužby navštěvovali, nebo je navštěvují občas, a Boha ve většině případů nijak nevnímají, anebo si k němu neumí najít cestu. Tuto skupinu jsem nakonec spojila se skupinou nevěřících. Podmínkou bylo, že se ve výpovědích nesměla objevovat explicitně demonstrováná víra k Bohu. Dvě výpovědi jsem vyřadila, neb byly velmi zkratkovité a díky tomu mi tedy vznikly dvě početně stejné skupiny. Dotazníky od respondentů jsem označila zkratkou OD a číslicemi, s tím, že věřící mají čísla od 1 do 12 a nevěřící od 13 do 24. Výpovědi jsem přepsala do počítače podle daných skupin a oblastí-kriminální myšlení, systémy přesvědčení a víra. Je nutno podotknout, že výpovědi jsem přepisovala autenticky se všemi chybami jak gramatickými, tak i syntaktickými. Pokud se objevily jména rodinných příslušníků, využila jsem pseudonym.

U přepsaného textu jsem začala identifikovat kódy, které nesly jakoukoliv významovou jednotku. Ty jsem označovala pomocí barev, intuitivně, podle toho, jak na mě daná výpověď působila. Jako první jsem se zaměřila na věřící odsouzené, pro zodpovězení hlavní výzkumné otázky: Jak se projevuje kriminální myšlení u věřících odsouzených. Tím, jak začaly vznikat podobné kódy, jsem podrobila výpovědi dalšímu kódování. Nové, související kódy jsem vytvářela tak, aby zachovávaly obsah významu a označovala je stejnými barvami. Postupovala jsem tedy podle toho, co Mariette Bengtstone (2016) nazvala jako de-konceptualizaci a re-konceptualizaci. Představím souhrn kódů, které jsem přiřadila do

kategorií v jednotlivých oblastech, které následně analyzuji v další části své práce. Objevily se samozřejmě kódy, které se vyskytovaly samostatně. Některé jsem využila v analytické části, jelikož byly často velice zajímavé a korespondující s teorií. U kognitivního stylu diskontinuity nebylo možné určit kategorie kvůli rozmanitosti kódů. Určila jsem proto širší podoblasti, kam jsem výpovědi zařadila, proto má tabulka následující členění. Pro přehlednost následujícího utřídění kategorií k daným oblastem, jsem zvolila barevné rozdělení.

- Barevné spektrum daného kognitivního stylu:
 - Modrá: Sentimentalita
 - Oranžová: Odříznutí
 - Zelená: Zdůvodnění
 - Diskontinuita: Žlutá

Tabulka č. 3: Seznam kategorií a kódů

Kategorie	Kód
Protiprávní chování	Zloděj, špatná věc, neomluvitelnost chování, právní hledisko
Aspekt dobrého skutku	Nesobecké chování, dobrák, dobrá věc, překrytí skutku,
Uznání	Obdiv, hrdina, pochvala
Negace strachu	Absence strachu, lhostejnost, smíření, nijakost
Významné postavy	Rodina, syn, exmanželka, Bůh
Každý svého štěstí strůjcem	Volba cesty, vlastní vina, pán svého osudu
Vnější činitele	Pochybení rodiny, pochybení školy, vina otce, zanedbání dítěte, selhání společnosti
Rozhraní	Ovlivnění rodinou, geny, ovlivnění situací

Podoblast	Význam
Popisná	oblast deskriptivní, ve které se respondenti konkrétně vztahují k otázce a popisují, jak se jim daří předsevzetí plnit
Zaměřená na cíl	Konkrétní cíle, ke kterým respondenti směřují

Zvláštní dělení si pak zaslouží otázky týkající se kriminálních postojů a pohledu na svůj TČ v minulosti vs. nyní. Jelikož se jedná o otázky, které mají zachycovat změnu, je mezi otázkami dynamické propojení, díky kterému jsem určila vztah, který se často u respondentů objevuje. Jedná se o vztah pocitu provinění a ponaučení. Provinění popisuje pocity při nástupu do VTOS a ponaučení vnímání TČ nyní.

Tabulka č. 4

Vztahová kategorie	Kódy
Provinění a ponaučení	Špatné pocity, stud, lítost, provinilost, strach o rodinu, výčitky + ponaučení, náprava, již se nestane, nechci zpět

2.3 Analýza výpovědí

Analýze jsou podrobeny všechny dané oblasti dle konkrétních kategorií. Během analýzy vysvětlují, čím jsou jednotlivé kategorie charakteristické a dále je propojují s konkrétními výpověďmi, které dále interpretují a zasazují do teoretického kontextu.

2.3.1 Sentimentalita

Na kognitivní styl myšlení zvaný sentimentalita, se zaměřovala otázka „*Co si myslíte o člověku, který ukradl peníze a poté z nich velkou část věnoval na charitu nebo do kostelní sbírky?*” V tabulce níže předkládám sadu kategorií s vysvětlenou oblastí významu a příkladem citace.

Tabulka č. 5

Kategorie	Oblast významu	Příklad
Protiprávní chování	zločin, špatné chování	“ <i>Je to zloděj</i> ” (OD5)
Aspekt dobrého skutku	označení chování jako protiprávního, ale zdůraznění kladné stránky	“ <i>Že se zachoval špatně ale není sobec.</i> ” (OD9)
Uznání	Obdiv, zásluhy	“ <i>Že se zachoval jako slovenský zbrojník Juro Jánošík.</i> ” (OD11)

Jedná se o tři kategorie, které lze vnímat jako stupňující podle toho, jak respondenti považují chování za správné. Kategorie protiprávní chování v sobě zahrnuje vyjadřování nesouhlasu s tímto chováním. Není zde žádný aspekt, který by chování jakkoliv omlouval. Příkladem může být citace OD6 „*Řekl bych, že udělal špatnou věc. To že část peněz věnuje na charitu ho neomlouvá.*“ Z tohoto výroku je patrné, že respondent nevytváří žádné kompromisy. Další z odpovědí, spadající do této kategorie „*Je to zloděj*”(OD5), je sice přímočará, ale nese více než jasné označení jedincova chování jako nesprávného. O této kategorii tedy můžeme říci, že v sobě nese žádné prvky kompenzace negativních následků zločinu konáním dobrých skutků, pozitivní sebe-reprezentace nebo neutralizace špatných pocitů, která je charakteristická pro daný kognitivní styl sentimentality.

První, nejpočetnější kategorií je kategorie nesoucí název aspekt dobrého skutku. Pod tuto kategorii spadá zdůrazňování, že se jedinec dopustil protiprávního činu a špatného chování. Mnohokrát je však využito odporovací spojky ale. Následující výpovědi od respondentů poukazují na skutečnost, že ačkoliv respondenti odsuzují chování a čin, kterého se jedinec dopustil, v závěru chování nepovažují jako špatné, jelikož z určitého hlediska se jedinec zachoval dobře, např. „*Že je to protiprávní ale z lidského hlediska je to dobrý skutek.*” (OD7) Tato kategorie by zahrnovala i dílčí subkategorie, které se dají dělit podle toho, z jakého pohledu je jedincovo chování vnímáno jako dobré. Výrok výše apeluje na lidské hledisko, které se z výpovědi zdá jakoby výše postavené než právo či zákon. Další respondent OD9

odpovídá „*Že se zachoval špatně ale není sobec.*” čímž je jedincovi přisuzována určitá nesobecká charakteristika osobnosti. První výpověď cílí spíše na jedincův čin a poukazuje na perspektivu náhledu. Přesněji řečeno, z pohledu zákona a systému to je špatné, ale protože se jedná o humánní čin vůči nějaké charitě, je to správné. Druhá výpověď zmiňuje spíše osobnostní složku jedince, která by se dala přirovnat ke snaze o pozitivní sebe-reprezentaci, která spadá pod sentimentalitu (Walters, 1990; Blatníková a kol., 2016).

Další citace v kategorii aspekt dobrého skutku je následující. „*Neměl by to dělat, ale když už to udělal je jeho věc, a že je věnoval na charitu a do kostelní sbírky udělal dobrou věc.*” (OD10) V této kategorii bývá zmíněná i kompenzace, viz „*Podle mě trestný čin který spáchal určitě není dobrý, žádná trestná činnost není dobrá ani pokávat se jedná o pomoc jiné osobě či charitě (každopádně je hezke že jeden špatný skutek překríl druhým dobrým!).*” (OD8) Na tomto výroku je očividné, že nejdříve dochází k hodnocení skutku jako špatného, ale nakonec respondent shledává jedincovo chování jako “hezké”. Užívá dokonce i frázi, že jeden špatný skutek byl překryt druhým, správným. Využití slova překrýt vyjadřuje nejen kompenzaci činu, ale působí i povrchním dojmem. Právě kvůli těmto dvěma aspektům, lze konkrétně tuto výpověď přiřadit k sentimentalitě, která byla popsána v teoretické části (Walters, 1990; Blatníková a kol., 2016). Jedná se o chování, které lze popsat jako dělání dobrých skutků, které mají kompenzovat minulé chování (Walters, 1990). Tyto skutky bývají často nestálé a povrchní (Walters, 2006b). Obecně se v této kategorii setkáváme s prvky, které souvisejí se sentimentalitou, ať se jedná o pozitivní sebe-reprezentaci, kompenzaci, či povrchnost.

Jako poslední vzniká kategorie uznání. Zde jsou zařazeny specifické odpovědi, které měly kódy jako obdiv, či ztotožnění s hrdinou jako např. pochvalná výpověď respondenta OD12 „*Hezky naložil s kořistí, podělil se s lidmi kteří to potřebují.*” Obzvlášť následující výpověď bych hodnotila ze všech výpovědí jako nejvíce podporující a vyjadřující sympatie pro dané chování. „*Že by to měl zde v této republice učinit každý neboť je plná zlodějů. A jemu bych dal metál a čestné uznání v Lánech.*” Další respondent ve své výpovědi využívá zajímavého přirovnání: „*Že se zachoval jako slovenský zbrojník Juro Jánošík.*” Toto přirovnání názorně ukazuje to, jak je sentimentalita vnímána a jaká může být případná interpretace tohoto chování: bohatým brát, chudým dávat. Sentimentalita totiž bývá označována jako syndrom

Robina Hooda (Walters, 1990). Tato kategorie je nejvíce signifikantní jakožto kognitivní styl sentimentality, i z toho důvodu, že nedochází k označení chování jako protiprávního či nesprávného.

Během procesu kódování vznikl i následující kód, který nelze zařadit k žádné kategorii, ale připadá mi podstatné ho v práci zmínit. Nazvala jsem ho očista svědomí a vychází z odpovědi „*Jelikož člověk ukradl peníze a pak si uvědomil co udělal tak se pokusil očistit že je věnoval na charitu a nebo do kostela aby se před bohem očistil.*” (OD3) Očistění svědomí lze přirovnat k neutralizaci pocitů viny, jež uvádí Blatníková a kol. (2016) nebo k pocitu odškodnění minulých trestných činů (Walters, 1990). U této výpovědi pak dochází přímo i ke spojení s Bohem.

2.3.2 Odříznutí

Pro odříznutí je charakteristická eliminace pocitů strachu, vzteku nebo úzkosti. Proto jsem zvolila otázku zaměřující se na zvládání pocitu strachu. Otázka, jež se zaměřovala na tento styl: „*Co Vám pomohlo překonat strach z dopadení?*”

Tabulka č. 6

Kategorie	Oblast významu	Příklad
Negace strachu	Demonstrace absence strachu z dopadení	“Neměl jsem strach z dopadení” (OD2)
Významné postavy	Strach eliminován díky rodinným příslušníkům	“Strach z dopadení mi pomohla překonat rodina” (OD3)

Nejčastěji se objevují výpovědi, které strach negují, což z počátku může vyvolávat pocit, že se u daných respondentů strach opravdu nevyskytoval. Je důležité si však připomenout, že odříznutí dle Yochelsona a Samenowa jedinec využívá automaticky a stává se běžnou součástí života pachatele. Později pachatel může využívat tento styl jako reakci i na enviromentální stres (Blatníková a kol., 2016). Důvodem negace strachu, i v případě tohoto výzkumného šetření může být, že si jedinci natolik zautomatizují tento styl, že nedochází k

uvědomění jeho využívání. Z výpovědi OD6 je patrná lhostejnost: „V tomto případě (krádež) jsem strach neměl. bylo mi to jedno.” a u OD5 smíření se skutečností: „Neměl jsem strach, stalo se, neutíkal jsem ani se neskrýval”.

Mimo jiné, odříznutí vychází z vnitřní nebo vnější formy eliminace. Mezi vnější se řadí alkohol nebo drogy (Walters, 1990). Ty byly zmíněny jedním respondentem, stručnou odpovědí “Drogy”(OD9). Ostatní výpovědi spadají do kategorie vnitřních forem, kde podle teoretického zakotvení dochází nejčastěji k využívání představ nebo zlostných frází. Oblast představ má u některých respondentů podobu budoucnosti nebo významných osob. Tuto kategorii sytí především motiv a kód rodiny. „Strach z dopadení mi pomohla překonat rodina a moje exmanželka za kterou sedím. velkou roli v tom sehrál i bůh. Také mi dal sílu můj 4letý syn Honzík.” (OD3) Právě u tohoto respondenta byl rodinný příslušník hnacím motorem pro spáchání činu. Kromě představ rodinných příslušníků se zobrazuje i role Boha. Vnímaná role Boha je v respondentově případě posílněna i jeho odpovědí na následující otázku, jak vnímá roli Boha ve svém trestném činu. Na tu odpovídá: „Cesty páně jsou nevyspytatelné.”

Pro respondenty významné osoby a myšlenky či představy o nich, hrají velkou roli v překonávání strachu. V případě dalšího respondenta OD7 a jeho výpovědi „Pomohlo mě s tím že zapomenu na svoji minulost a v tuto chvíli přemyslím o svojí budoucnosti dětech a rodičích.”, vidíme propojení představy budoucnosti i rodiny. Dochází také k opomenutí své minulosti, která zahrnuje předchozí činy a zkušenosti. Odříznutí své předchozí zkušenosti a minulosti bývá během tohoto kognitivního stylu také využíváno (Yochelson & Samenow, 2000). Budoucnost je pak další představou, která je k eliminaci strachu využívána, jako je tomu v případě následujícího respondenta OD8: „Určitě má budoucnost, která by byla ohrožena a neměla by žádný kladný účinek.”

Souhrně se tedy nesetkáváme se způsoby odříznutí např. využívání zlostných frází, jež uvádí Walters či Yochelson a Samenow, nicméně se respondenti často během páchaní trestného činu vztahují k určité představě, ať rodiny, či budoucnosti. Pokud uvažujeme nad kategorií negace strachu, může k němu docházet z důvodů výše zmíněných, proces je zautomatizován a nastává rychleji, nemusí tedy docházet k jeho zaregistrování a uvědomování si jeho využití.

2.3.3 Zdůvodnění

Otázka: „*Jak vnímáte člověka, který měl otce alkoholika, vyrůstal v chudobě a později spáchal trestný čin. Soudem byl odsouzen k výkonu trestu. Kdo může za to, že si odpykává trest a proč?*” se zaměřovala na kognitivní styl zdůvodnění. Po kódování a následném zahrnutí kódů vznikly 3 následující kategorie. Ty jsou definované na základě vnímané participace jedince v TČ.

Tabulka č. 7

Kategorie	Oblast významu	Příklad
Každý svého štěstí strůjcem	Možnost volby, svobodná vůle, vědomí činu	“Vždy za to může pachatel.” (OD2)
Vnější činitelé	Vnímaná vina v ostatních lidech, organizacích a společnosti	“Rodina, škola, společnost.” (OD5)
Rozhraní	Podíl viny na obou stranách	“Ten kluk si za svůj osud z části může sám, když už byl dospělí, ale jeho rodič z pozice rodiče 100% selhal.” (OD7)

Respondenti spadající pod první kategorii směřují veškerou zodpovědnost na jedince. Dále se rozlišují v důvodech, proč si zodpovědnost jedinec za čin nese sám, např. „*Může za to on sám, protože si tu cestu zvolil sám.*” (OD9) Jednou z možností je tedy volba vlastní cesty životem, nehledě na okolní jevy. Další je akcentace na vědomí spáchání samotného trestného činu: „*Za to, že odpykává svůj trest si může sám odsouzený, neboť si byl vědom svého jednání, kterým se dopouští tr.činu.*” (OD11) nebo „*Neměl to dělat, může si za to sám, on to spáchal.*”(OD10) U této kategorie se neobjevují žádné externí vlivy, na které by byla přenášena zodpovědnost. Neobjevují se zde prvky zdůvodnění.

Do této kategorie by spadaly i další výroky, které dávají důraz na možnost volby nebo zodpovědnost za své chování, jsou však rozdílné v tom, že se objevují zmínky o výchově, rodině a vlivu na jedince, např.: „*Určitě má velký vliv na rust dítěte rodiče, nic méně pokud se synovy nebo dceři nebude životní styl líbit muže ho sam zmenit a nemusí zkončit ve vykonu trestu, je na člověku jakou si zvolí životní cestu.*” (OD8) Nebo výpověď OD1 “*Již chybné je, že nesprávné chování viděl ve své rodině. Za odsouzení si však může sám.*” Všem je společný určitý akcent vlivu rodiny na dítě, v závěru však respondenti zodpovědnost dávají odsouzenému jedinci.

Další je kategorie rozhraní, kterou definuje rozložení zodpovědnosti oběma stranám, okolním vlivům i jedinci. Pokud se zaměříme na nuance ve výpovědích, byly by rozděleny i podle podílu, který vliv je silnější. Respondent OD7 například zmiňuje pouze částečný podíl: „*Ten kluk si za svůj osud z části může sám když už byl dospělí, ale jeho rodič z pozice rodiče 100% selhal. Na budoucnost svých dětí nemislel.*” Výrok „*Mám pocit, že za to můžou oba dva, kdyby otec svého syna lépe vychoval nemusel stát syn před soudem*” naopak pracuje s rozloženou zodpovědností.

Kategorii, kterou bychom s jistotou mohli přiřadit ke zdůvodnění, kvůli externalizaci, racionalizaci a výmluvám, je kategorie rozhraní. Respondenti veškerou zodpovědnost připisují vnějším vlivům, konkrétně se jedná o vychovávající osoby, instituci nebo společnost. Jedním z příkladů je citace uvedená již v tabulce, která zahrnuje všechny činitele, kteří se pak samostatně objevují v ostatních výpovědích: „*Rodina, škola, společnost*”. (OD5) Zdá se, že škola je vnímána jako jedna z institucí, která by se měla podílet na záchraně situace, pokud tomu tak není, nese za to zodpovědnost, aneb jak uvádí další respondent „*...jako druhým činitelem selhala škola jakož výchovný činitel ochrany dítěte. Jedná se o zanedbání péče.*” (OD4) V tomto případě je odpověď vygradována do takové úrovně, že je jedinec vnímán jako oběť celého systému, což by se dalo přirovnat k identifikaci sebe sama jako oběti, jako jeden z možných prvků zdůvodnění což uvádí Sykes, Matza (1957). Mimo to stejný respondent (OD4) uvádí i „*Rodiče! protože jej neochránili a nevymanili z takovéhoho sociálního prostředí.*” Oba respondenti tak vidí vinu v rodině jako celku, ne pouze otcovu, který byl v otázce zmíněn. Vinu v otci naopak vidí respondent, který odpovídá: „*Pochybení bylo ve výchově otce. Jelikož se otec Alkoholik nevěnoval svému*

synovi tak ten se snaží získat jeho pozornost za jakoukoliv cenu.” následné chování aktéra pak chápe jako snahu získat si otcovu pozornost. Pozornost pak můžeme přirovnat k prvku racionalizace, který spadá pod zdůvodnění (Blatníková a kol., 2016). V této kategorii se setkáváme s připsováním viny druhým, ať už je to rodina, škola nebo společnost, racionalizací, považování sebe sama za oběť, což odpovídá kognitivnímu stylu zdůvodnění.

2.3.4 Diskontinuita

U diskontinuity jsem se zaměřila na nekonzistenci chování skrze otázku *„Popište prosím, jak se Vám daří plnit vaše předsevzetí?“* Zajímalo mě, jak jedinci vnímají jejich schopnost směřovat k danému cíli. Odpovědi jsem podrobila kódování, nicméně se jednalo o poměrně specificky rozdílné odpovědi, kde se mezi sebou míchalo několik kódů a nešlo vytvořit ucelenější kategorie. Proto budu výpovědi prezentovat spíše samostatně, nicméně jsem vytvořila určité podoblasti, do kterých jsem se je snažila utřídít. První z nich je oblast deskriptivní, ve které se respondenti vztahují přímo k otázce a popisují, jak se jim daří předsevzetí plnit. Někteří jedinci se zdají být jistí v plnění svých cílů. Jako např. OD10: *“Daří se mi plnit zatím dobře”* nebo OD6, který prohlašuje: *„Pomalou ale jistě”*. Tato konzistence může být podmíněna, jako je tomu u OD1, který demonstruje *“Pokud jsem v psychické pohodě, tak celkem slušně”*.

Druhá oblast je zaměřená spíše na cíle. Jak již zmiňuji v teoretické části, diskontinuita je také typická pro nerealistické cíle, které si jedinec vytyčuje. Respondent OD2 se snaží o pravý opak a prohlašuje: *„Nedávám si nereálná předsevzetí.”* Co jsou nereálné cíle není v literatuře definováno, proto jsem si dovolila větší míru interpretace. Následující respondent OD3 zmiňuje dva cíle, kdy jeden z nich mi realistický připadá a druhý jsem označila jako nerealistický. *„Vzal jsem si předsevzetí se co nejdříve vrátit ke svému synovi Honzíkovi a konat jen dobro.”* Konat jen dobro je dosti nespécifický cíl. Čím víc je cíl nekonkrétní, tím může docházet k větší nekonzistenci chování směrem k tomuto cíli.

Oblast zaměřenou na cíle můžeme dělit na vnitřně orientované cíle jako např. kultivace některých schopností, jak značí výpověď: *„Přímo předsvzetí nemám ale slíbil jsem si že se dám do kupy jak psychicky tak fyzicky a stále se toho držím, je to můj cíl.”* Příkladem externě orientovaných cílů je orientace na rodinu, která je zmiňována i v následujících výpovědích. Nejčastěji bývá rodina zmíněna v případech, kdy docházelo ke zmínce rodiny i v případě

překonání strachu z dopadení jako je tomu u OD7 „*Byl jsem mladý když jsem spáchal tuto trestnou činnost. ale díky tomu sem poznal hodnotu slova rodina a svoje jiné životní prioritii.*” OD7 mimo jiné zmiňuje „*A Bůh mi vtom dost pomaha a dava mi tu silu, to tu dobře zvladat.*” Role Boha jako pomocného činitele při plnění úkolů vnímá OD11, kterému se daří plnit předsevzetí díky „*Přijmutí Boha do svého srdce.*” Boha jako pomocnou složku vnímá i OD8, který ho zmiňuje v otázce, týkající se role Boha v TČ: „*Buh je moje priorita, zde i venku, z Bohem sem již 6 let aneumim si bez mého spasitele představit život (Buh my dodává silu každý den)*” Respondent OD10 ho pak vnímá jako nápravného činitele: „*Věřím, že mě polepší.*”

Důležité je si připomenout, že tendence být konzistentní a dávat si reálné cíle stoupá, pokud okolí kolem jedince je více strukturované, jako je tomu např. ve vězení (Walters, 1990), proto je důležité brát i odpovědi z první kategorie s rezervou. Někteří respondenti si však předsevzetí nedávají vůbec, jako např. OD5 „*Žádné nemám*”, OD9 „*Žádná předsevzetí si radši nedávám.*” Z obsáhlejší odpovědi OD4 „*Žádné si prozatím nedávám-Zde v nesvobodě systému to snad nemá ani cenu. Bývalí trestanci by si měli dávat důležitá předsevzetí na svobodě*”, se zdá, že je strukturované prostředí věznice naopak překážkou ve vytyčení cílů.

2.3.5 Minulé a nynější kriminální postoje

U této oblasti jsem zkoumala vnímání trestného činu na počátku výkonu trestu a nyní. Otázka se měla zaměřovat především na změnu v kriminální kognici, nebo jak je využíváno technik ospravedlňování v přítomnosti a minulosti. Ačkoliv jsem identifikovala dle teoretického podkladu u této skupiny pouze pár respondentů, ostatní odpovědi mi připadají hodnotné, jelikož k určité změně docházelo téměř vždy. Proto jsem během kódování vytvořila vztahovou kategorii Provinění a ponaučení. U otázky „*Jak jste vnímal svůj trestný čin na začátku výkonu trestu?*“ bývaly respondenty demonstrovány špatné pocity, ať to bylo na základě studu nebo selhání. Častým prvkem byla lítost. Výpovědi se lišily i v tom, z jakých důvodů tyto pocity nastávají. Nejčastějším motivem byla rodina, jako se s tím setkáváme v případě OD3 „*Nesl jsem to velmi špatně, odloučení od rodiny a také to že jsem zklamal své rodiče.*“ nebo OD8 „*Bylo my všechno strašně moc líto, uvedomoval sem si že život je krásný a je zbytečný trávit čas za mřížema, a nechat trpet svou rodinu! Všeho moc lituji.*“ Respondent OD7 se cítil „*Provinile a byl (pozn.VTOS) dost dlouhy. strach o rodinu*

chtěl jsem dát všechno do pořádku, což už bylo pozdě, vyčítky vůči dětem a rodině a zákonu budu mít co budu žít. Chci trávit svůj se svojí rodinou a ne z cizima lidmi“ Všem je společné vyjadřování negativních pocitů, i kvůli výčítkám vůči své rodině. Opět se jedná o respondenty, kteří zmiňují rodiny jakožto prvek odříznutí.

Jejich následné odpovědi na další otázku: „*Jak svůj trestný čin vnímáte nyní?*“ pak mají taktéž jeden společný prvek, který jsem nazvala ponaučení. U OD8 a OD3 je demonstrován jako ujištění, že trestný čin již páchat nebudou „*Vím že sem udělal hloupost za kterou sem musel nést následky poznal sem výkon trestu a muj nazor je taký: už vim že nikdy nechci zpět, nikdy se nebudu účastnit trestného činu!*“ (OD8) a „*V každém případě vím že se již do vězení nechci vrátit a svých činů lituji.*“ (OD3) Respondent OD8 uvádí, že musel nést důsledky, což poukazuje i na určité uvědomění zodpovědnosti za svoje chování. Právě zodpovědnost je vlastnost, která je absentována v kognitivním stylu zdůvodnění. Oba taktéž při otázkách, zjišťující po kolikáté jsou ve VTOS, uvádí, že poprvé. Tak je tomu i v případě respondentů OD5 a OD10, kteří svůj TČ nyní vnímají „*Špatně, stidim se ta to, a už vim že příště se nic nestane.*“ (OD10); „*Nijak. Stalo se a už se to nestane.*“ (OD5) Věrohodnosti těchto tvrzení může přispívat i fakt, že se jedná o první výkon trestu. Blatníková a kol. (2016) uvádí, že se kriminální myšlení vyskytuje v hojnější míře u jedinců, kteří jsou ve VTOS po několikáté. Nicméně na toto vysvětlení je vzorek respondentů příliš malý. Navíc v případě OD10 a OD5, kteří jsou poprvé ve VTOS se objevují odpovědi, které jsem výše přiřadila kvůli externalizaci viny ke zdůvodnění.

Jak již zmiňuji, častým prvkem byla lítost, která měla formu "zahanbujícího" faktoru, objevila se však výpověď, kde je lítost demonstrována specifickým způsobem. Lítost není něčím, co by respondent pociťoval vůči druhým, nebo kvůli spáchání samotného činu. „*Litoval jsem toho, že jsem svůj t. čin nespáchal lépe a nevyhnul se tak dopadení.*“ (OD11) Změna je pak vidět v respondentově vnímání svého TČ nyní „*Ted' lituji že jsem tr. čin vůbec spáchal.*“

U respondenta OD1 se pak setkáváme s jeho pohledem na minulost jako „*Na velkou nespravedlnost ze strany OČTŘ zejména vůči mým blízkým.*“ To poukazuje na neschopnost přijmout zodpovědnost za spáchaný TČ a dochází i k obvinění justičního systému. Tyto prvky jsou typické u zdůvodnění. Respondent vnímá sám sebe jako oběť nespravedlnosti a

zároveň poukazuje, že hlavní obětí je rodina, což lze velmi pozvolně přiřadit i kognitivnímu stylu sentimentality, kde bývají časté projevy strachu nebo obav o rodinu (Blatníková a kol., 2016). OD1 se k TČ nyní staví následovně: „*Stále bojuji za osvobození a očištění jména.*“ Zdůvodnění dále setrvává. Na okolní vlivy poukazuje v kombinaci s vědomím podílu viny i respondent OD4, který na otázku zaměřující na minulost reaguje: „*Jako úpadek osoby jednotlivce a společnosti. Selhání!*““ Nyní svůj trest vnímá „*Jako naději a budoucnosti integriti.*“

2.3.6 Komparativní část

Jedním z dílčích cílů mé práce bylo zaměřit se na využívané techniky i u nevěřících a jejich následnou komparaci s věřícími. Již základním rozdílem je obsáhlost výpovědí respondentů. Věřící odsouzení byli “výřečnější” a psali obsáhlejší odpovědi, působilo to na mě dojmem, že se nad otázkami více zamysleli. Komparaci jsem se rozhodla členit dle daných oblastí jako v předchozí kapitole. Přestože jsem se prvotně věnovala výpovědím u věřících odsouzených, i zbylé výpovědi nevěřících jsem podrobila, vzhledem k potřebám komparace, otevřenému kódování, jak popisuje Švaříček (2007). Zahrnula jsem případné shodující se kódy, které vznikly u nevěřících, pod již vytvořené kategorie u věřících. Ty dále popisuji a zmiňuji v textu. Objevily se však i nové kategorie, které pro větší přehlednost prezentuji zde. Barevné dělení zůstává podle konkrétní oblasti. Sentimentalita s modrou barvou, oranžová značí odříznutí a diskontinuitu žlutá. U nevěřících odsouzených se objevuje vztahová kategorie Přechin a ponaučení a zároveň vzniká i nová vztahová kategorie u kriminálních postojů, která se nazývá Kontinuální křivda a nese kódy: lež soudce, vina poškozeného, křivda+ nepoctivé řešení, status quo.

Tabulka č. 8

Kategorie	Kódy
Egocentrické pohnutky	Ťukání na čelo, neporozumění situaci
Ziskuchtivých incentive	Peníze
Neschopnost splnit určené cíle	Nedaří se plnit, špatně, moc ne
Předsevzetí není třeba	Nepotřebuji datum, udělám to hned, posloupnost

V prvním případě sentimentality se setkáváme i u nevěřících s kategorií akcentu na dobrý skutek jako: „*Chtěl udělat dobrou věc, ale z právního hlediska je to trestní čin, který musí být potrestán!*“ (OD19) nebo více pochvalnou výpověď (OD18) „*Řekl bych o něm že má srdce na pravím místě ale krást kvůli tomu nemusel.*“ Stejně tak se objevuje motiv očištění svědomí „*Asi ho tížilo svědomí, nebo se inspiroval nějakým filmem.*“ (OD15) a „*But toho lituje anebo drží rovnováhu mezi dobrem a zlem.*“ (OD14) U následujících odpovědí se objevují nové motivy, které tvoří hlavní odlišnost mezi tímto stylem u věřících a nevěřících. Jedná se o příklady OD16: „*Ty jsi se zblaznil chlape!*“ a OD16: „*Že není normální.*“ Je to druh odpovědi, který je specifický pro vyslovený nesouhlas s chováním, ne však proto, že by bylo špatné. Je zaměřené až na egocentrické pohnutky, nechat si ukradený obnos peněz pro sebe.

V případě odříznutí bývají u nevěřících odpovědi diferencovanější. Ve dvou případech jsou využívány prvky určité představy. Jsou však rozdílné oproti věřícím. Zdá se, že se věřící vztahují spíše k představám postav pro ně významných. Figuruje zde lidské hledisko. Nevěřící se v tomto případě orientují např. na ziskuchtivé motivy, jako je tomu u OD15: „*Touha získat víc peněz*“ nebo OD15 „*Vidina peněz*“. Mimo jiné se objevuje, stejně jako u věřících, určitá negace strachu, kterou OD19 vyjádřil prostým „*Nic*“ a OD18 trošku odlišným pohledem, vyjadřujícím soužití s pocitem strachu: „*Strach jsem měl pořád. Jen jsem se s tím smířil.*“ Zajímavým motivem, jež se vyskytoval pouze u tohoto respondenta, je víra v soudní systém, dle jeho slov „*Víra v Soudní systém že případ bude řádně vyšetřen*“

a přijde se nato že to není jenom moje vina ale i pana poškozeného. Protože útok vedl on první. Bohužel jsem byl asi najivní.“ (OD13) Ačkoliv se tato otázka zaměřovala na odříznutí, je vidět, že se zde prolíná kognitivní styl zdůvodnění, konkrétně přenášení viny na poškozeného a následné nespravedlnosti rozhodnutí soudu.

U kognitivního stylu zdůvodnění docházelo k největší shodě, a to konkrétně v kategorii rozhraní, kdy respondenti vnímali podíl viny na obou stranách. Respondent OD13 reagoval slovy: *„Podle mého ten člověk to mněl vdětství těžké. Ale nikde není psáno, že znej musel vyrůst zločinec. I když to mněl těžší než ostatní, tak mněl svojí hlavu a sám si vybral cestu. Věřím, že kdyby chtěl tak tady je spousta organizací, které by mu pomohlo kdyby vážně chtěl“* či OD120: *„Bohužel pro vyrůstající dítě v takové rodině je to špatné. Otec by měl být vzorem pro své dítě. Musím ale zdůraznit, že dítě se musí rozhodnout samo a jít svojí cestou. Osobně si myslím, že v tomto případě si dítě zvolí opačnou volbu života, aby nedopadl jako otec!“* a OD19: *„Z veliké části za to může on sám z menší rodiče. Protože každý by si měl uvědomit co dělá a jakou cestu si zvolí.“* Respondenti ze skupiny nevěřících však také vnímali vinu pouze na straně jedince, který TČ spáchal jako v případě OD14 *„Může za to on sám“* nebo *„Dotyčný člověk si může zato sám.“* (OD15). Nevyskytovaly se žádné odpovědi, které by spadaly pod kategorii vnějších činitelů, jako tomu bylo v případě věřících odsouzených.

Posledním kognitivním stylem je diskontinuita, kde je pojetí plnění daných cílů signifikantně rozdílné. Zatímco věřící demonstrují i minimální posuny a jejich chování se zaměřuje především na cíle, které jsou pro ně významné jako např. rodina, u nevěřících, zdá se, je samotné naplnění předsevzetí náročnější. Respondenti nejčastěji vypovídají, že se dané předsevzetí plnit nedaří, jako je tomu u respondenta OD16 *„Dost špatně“* a v případě OD16 a OD14 je tomu stejně. Objevují se však i specifické odpovědi, které mají společnou charakteristiku nejen v tom, jak je předsevzetí chápáno, ale i kvůli pocíťované zbytečnosti, stanovovat si nějaká předsevzetí pro změnu svého chování, jinak řečeno slovy respondenta OD19 *„Žádné si nedávám. Když budu něco chtít změnit udělám to hned a kdykoliv. Nemusím si dávat nějaká předsevzetí.“* Tato výpověď, ačkoliv explicitně nevyjadřuje problém změny chování nebo plnění cílů, zní v podstatě utopicky. Změna je totiž demonstrována jako něco, co lze nastolit okamžitě, což je zřídka kdy možné a hlavně neudržitelné.

Respondent OD13 se k otázce staví podobně: „*Jestli je tím myšleno převezetí do nového roku tak jsem si nikdy žádné nedával. Jinak si myslím že ktomu abich dokazával splnit co chci tak nepotřebuju žádné datum, buďto chci nebo né.*“

Předsevzetí bylo i u následujícího respondenta OD18 vnímáno v souvislosti s novým rokem a „*Nikdy se mi to moc nedařilo splnit. Tak jsem si přestal dávat předsevzetí. Pokud něco v životě chci změnit tak to zkouším postupně.*“ OD18 na rozdíl od OD19 přistupuje ke změně jakožto k postupnému procesu, což přidává na věrohodnosti a realnosti. Lze tedy říci, že oproti věřící skupině, je u nevěřících častěji demonstrována nekonzistentnost a neschopnost ve směřování ke stanoveným předsevzetím.

Poslední částí bylo porovnání nynějšího a minulého nahlížení na TČ. Stejně jako u věřících, někteří respondenti manifestovali špatné pocity na začátku výkonu trestu, které respondent OD15 definoval jako „*Šílený selhání a zkrat.*“ nebo OD24 „*Špatně. Ihned po jeho spáchání jsem toho velmi litoval.*“ Projevování těchto špatných pocitů mělo několik podob např. OD16 popsal své vnímání TČ „*Udělal jsem hloupost*“ a OD21: „*Vnímám jsem ho hrozně špatně, mnoho věcí jsem si uvědomil a myslím si že mi to hodně dalo ale i vzalo.*“ Zároveň u těchto respondentů, se dá říci, že pocity provinění většinou setrvávají i v nynějším hodnocení jako to má OD15 „*Pořád stejně, snažím se z toho ponaučit*“ OD16 „*Udělal jsem neskutečnou blbost.*“ OD24 se cítí „*Stále stejně. Neměl jsem to spáchat.*“ a OD21: „*Jako hloupost kterou jsem tehdy měl řešit dnešním rozumem, uvědomil jsem si že svým činem a jednáním sem ničeho nedocílil ba naopak jsem ublížil svému okolí a rodině.*“ U některých respondentů stále přetrvávají špatné pocity jako na začátku, ale stejně jako u věřících je zde apel na snahu ponaučit se ze svých činů.

Hlavním rozdílem mezi věřícími je motiv křivdy, a to konkrétně u respondenta OD13: „*Cítil jsem se ukřivděn, tím že mě byla dána plná vina za trestný čin který měl být posouzen trochu jinak. Vím že jsem se provinil ale část provinění mněl nést i poškození protože já jsem ten konflikt nezačal. Tím jsem neměl nést vinu úmyslného ublížení na zdraví protože já žádný konflikt nevolal ale zareagoval jsem až na napadení.*“ dále i u OD23 „*Jako křivdu*“ a OD19 „*Jako křivdu a lež ze strany žalobce, protože lhal abych skončil ve VT*“ U všech výpovědí se objevují prvky zdůvodnění, jelikož jedinci nevnímají vinu na své straně, v poměrně radikálních formách lhaní žalobce a snaha o obvinění poškozeného. O to

zajímavější je skutečnost, že u těchto odsouzených přetrvává tento stav i v přítomnosti, a to jak v případě OD19, tak OD23. Respondent OD13 je pak specifická, protože při čtení první věty má čtenář pocit, že došlo k určitému uvědomění. Nicméně výpověď stále poukazuje na neschopnost přijetí zodpovědnosti za svůj čin: „*Vím, že jsem se neudržel mněl jsem to řešit jinak. Do budoucna vím že kdo uteče vyhraje.*“ Jistou formu křivdy vyjadřuje i OD22, který vnímá svůj VTOS jako „*Nedopatření*“ jak na začátku výkonu, tak nyní.

3 Výsledky

Na základě provedeného výzkumu a analýzy dat nastává prostor na zodpovězení mé první výzkumné otázky: Jak se u věřících vězňů projevuje kriminální myšlení? Objevují se klasické prvky korespondující s teorií kriminálního myšlení. Např. u prvku odříznutí vidíme, že respondenti často negují strach. To lze vysvětlit i tak, že proces odříznutí je už natolik zautomatizován, že nedochází k jeho uvědomění. Nicméně výzkum přibližuje i jiné motivy vztahující se ke skupině odsouzených věřících. Jedním z hlavních vyvstávajících motivů se zdá být orientace na významné osoby. Z těchto osob pak bývá rodina prvkem překonání strachu v odříznutí, což je specifický druh představy, ke kterému se pachatelé mohou vztahovat. Dále je rodina významná při orientaci budoucích cílů a směřování odsouzených a prožívání špatných pocitů. Další takovou významnou osobou se zdá být Bůh, který bývá vnímán jako průvodce, či podpora při zvládnutí VTOS a plnění cílů. Hypoteticky řečeno, orientace na rodinu je reálný cíl, u kterého může dojít k naplnění a konzistenci chování, i proto, že jedinci nacházejí oporu ve vyšší moci. Sentimentalita měla u věřících tři podoby, z nichž nejvíce vyvstává akcent na dobrý skutek, kdy si jedinci uvědomují špatné chování jedince, nicméně v závěru hodnotí tento skutek z lidského hlediska jako hezký. Setkáváme se s prvky sentimentality korespondující s literaturou (Blatníková a kol., 2016; Yochelson & Samenow, 2000; Walters, 1990). Jednou z možných odpovědí týkajících se mou první výzkumnou otázkou je, že u sentimentality se objevovaly typické prvky jako kompenzace, pozitivní sebe-reprezentace.

Obecně novým prvkem je představa rodiny, která může být jak pomocným činitelem v překonání strachu u odříznutí a zároveň eliminačním prvkem kriminálních postojů u diskontinuity. U odříznutí hraje roli i orientace na budoucnost. Zdůvodnění bylo stylem, který byl diferenciován do tří kategorií. Dvě z nich byly úplným opakem a jejich využití u skupiny věřících mi pomohla uchopit kapitola týkající se komparace, které se budu věnovat nyní. Zdůvodnění samo o sobě je totiž nejčastěji objevujícím se prvkem u obou skupin, akorát bývá obsaženo i v jiných odpovědích než u otázky, která na ně byla směřována. Odlišnosti, které se při srovnávání stylu zdůvodnění u jednotlivých skupin objevily, naznačovaly, že nevěřící mají nižší tendence využívat zdůvodnění. V otázce zaměřené na zdůvodnění, ani v jednom případě nevyužili možnost svést vinu na rodinu, či okolní činitele.

Byla použita kategorie rozhraní, ale na rozdíl od věřících nebyla použita kategorie vnějších činitelů. Zdůvodnění se však objevilo při vnímání svého TČ v minulosti a nyní, kdy někteří nevěřící demonstrovali pocity křivdy kvůli odsouzení. Zdá se tak, že zdůvodnění bylo používáno u odsouzených nejčastěji, což je odpovědí na mou poslední výzkumnou podotázku: Jaký kognitivní styl byl odsouzenými nejvíce demonstrován. Konkrétně pak bylo zdůvodňování prezentováno jako odmítnutí odpovědnosti a v ojedinělém případě (OD4) i o odmítnutí oběti.

Zajímavé je srovnání kognitivního stylu sentimentality. Ačkoliv i u jedinců z nevěřící skupiny se objevovala kategorie aspektu dobrého skutku, u věřících bylo propojení se sentimentalitou větší, jelikož se objevovali odpovědi přímo podporující chování anebo propojení s tematikou Robina Hooda. Jedním z důvodů může být, že by peníze byly darovány do kostelní sbírky, což se může propojovat s vírou samotnou. Dalším důvodem může být, že věřící jsou více orientováni na pomoc bližnímu. U diskontinuity se setkáváme s odlišnou schopností plnit cíle. U věřících se daří plnit předsevzetí lépe právě kvůli orientaci na rodinu a podpoře Boha. Věřící jsou oproti nevěřícím tedy konzistentnější, dokáží si vytyčit reálnější cíle, a hlavně směřování k těmto cílům.

Rodina hrála roli i v poslední oblasti zaměřující se na minulost x přítomnost, kdy u nevěřících bylo manifestováno zdůvodnění anebo vztahová kategorie Provinění a ponaučení. U nevěřících byly v přítomnosti častěji prezentovány pocity provinění a špatných pocitů, nicméně nebývaly tolik vztahovány k rodinným příslušníkům. Dochází u nich však k podobné sebereflexi jako u věřících, proto je tato kategorie mezi sebou srovnatelná. Nově se však objevila kategorie Kontinuální křivdy, která značí, že posun v kognici nenastal.

4 Diskuze

Jednou ze silných stránek kriminálního myšlení je, že tyto chyby myšlení je možné měnit a upravovat, jelikož se nejedná o stálé osobnostní vlastnosti. To se týče i předcházejícího konceptu neutralizačních technik, kdy Matza zdůrazňuje svobodnou vůli jednotlivce. Ačkoliv na jedince působí determinující podněty z vnějšího prostředí, stále existuje svobodná vůle. Nejedná se o přirozenou volbu, která by vyplývala z alternativního morálního kodexu nějaké skupiny, nýbrž o chtěné chování (Matza, 1967). Yochelson a Samenow svoji publikaci *The Criminal Personality: The Change Process* (1994), věnují tématu změny kriminogenních vzorců, která vede i ke změně chování. Zároveň je kriminální myšlení jedním z důležitých prediktorů rizikovosti pachatelů a jejich případné recidivy a význam kriminálního myšlení jako prediktoru ve smyslu možného problémového chování ve VTOS empiricky dokazují výzkumy (Banse a kol., 2013; Simourd a kol., 2015; Walters (1996). Důležitým faktem je, že snižováním kriminálního myšlení dochází ke snižování kriminálního chování (Atrill a kol., 2003; Simourd a kol., 2015; Walters, 2006a) V zahraničí (USA, Velká Británie, Švýcarsko) tak fungují intervenční programy, jež využívají model kriminálního myšlení při práci s odsouzenými. V českém prostředí se hodnocení tohoto terapeutického programu věnoval Zeman a kol. (2019) a výzkumný soubor odsouzených uživatelů drog dosáhl významného snížení kriminální kognice. Naopak u kontrolních skupin docházelo ke zhoršení, jelikož u nich nedocházelo k cílené intervenci.

Jednotlivé kognitivní styly pak nesou nástroje k jejich tlumení a žádoucí cíle, kterých je třeba dosáhnout. V případě sentimentality je to zpochybnění nepatřičného vnímání sebe sama, které vede k realistickému vystavení sebehodnocení a pochopení, že strategie kompenzace nefunguje. U odříznutí je pak nástrojem zvládání stresu či hněvu a osvojení si lepší kontroly sebeovládání. Zdůvodnění pak pracuje s iracionálním přesvědčením, že nespravedlnost ve světě omlouvá jedincovo chování, což vede k přijetí odpovědnosti za své činy. Diskontinuitu lze eliminovat skrze sebe-monitorování a tím kultivovat dovednost ve stanovování reálných cílů a konzistenci chování. Jedním z hlavních ukazatelů možné změny je pak nynější systém přesvědčení (Blatníková a kol., 2016).

Výsledky této studie přinášejí skrze analýzu výpovědí z otevřeného dotazníku hlubší vhled do využívání kriminogenních postojů odsouzených a srovnání specifických skupin. Svým

výzkumem jsem chtěla navázat především na absenci kvalitativních výzkumů v této oblasti, jelikož většina výzkumů se soustřeďuje především na kvantifikaci těchto postojů. V českém kontextu např. Blatníková a kol. (2016), Zeman a kol. (2019). Autoři pak dále upozorňují na to, že postoje je možné identifikovat a popsat i jinými metodami jako je rozhovor, či obsahová analýza výpovědi. “Tyto metody mohou za vhodných podmínek pomoci získat komplexní a podrobný popis tohoto fenoménu.” (Zeman a kol., 2019, str. 104)

Svým výzkumem reaguji i na Faridovou (2020), která zmiňuje, že si kriminální myšlení zaslouhuje více pozornosti. “Jako potřebná se jeví především realizace dalších empirických šetření na nejrůznějších skupinách české kriminální populace, jelikož poznání tohoto fenoménu u našich delikventů zaostává za situací v řadě zemí, v nichž je koncept dlouhodobě studován.” (Faridová, 2020, s. 90) Víím, že zvolením kvalitativní metody není možné zobecnovat dané výsledky, přesto si však dovoluji vznést určité nástinové hypotézy, týkající se věřících a nevěřících skupiny odsouzených. Vzhledem k získaným datům jsem dospěla k výsledkům, že věřící jedinci se zdají být více orientováni na významné osoby a méně egocentrické hodnoty, především pak při zaměření na své cíle. Cílem projektu ORP ve Vězeňské službě Jiřice je usilovat a napomáhat motivovaným odsouzeným v procesu změny způsobů myšlení a chování podmiňujícím jejich selhávání, což následně vede k páchání trestné činnosti (Česká vězeňská služba, 2018). Z výzkumu Beláňové (2020) vyplývá, že víra poskytuje věřícím větší míru solidarity. Určitým způsobem tím může být vysvětleno, proč věřící mají častější orientaci na rodinu, která se zdá však být rozporuplným prvkem. Na jedné straně, společně s Bohem, v některých případech pomáhá udržovat chování a směřování, čímž by mohla být snižována diskontinuita chování. Vysvětlení lze hledat i ve výsledcích výzkumu Maruny a kol. (2006), kteří zjistili, že víra umožňuje pocit kontroly nad neznámou budoucností (Maruna a kol., 2006). Snížení diskontinuity ještě může podporovat skutečnost, že jedinci nacházející se ve strukturovaném prostředí věznice, mají tendence dávat si reálnější cíle (Walters, 1990).

Na druhou stranu je rodina např. u respondentů OD3, OD7 využívána jako prvek eliminace strachu, je to tedy jakási forma odříznutí. Rodina vystupuje jako ambivalentní prvek, ke kterému se věřící vztahují.

Co se týče sentimentality, je u věřících výrazně demonstrována. Yochelson a Samenow (2000) zmiňují, že během epizod sentimentality se může silně projevovat víra. Mohlo by se tedy jednat o zpětnovazební proces, při kterém by věřící silněji demonstrovali sentimentální. Sentimentalita souvisí s přesvědčením, že je jedinec "dobrým člověkem" navzdory spáchání TČ (Palmer & Hollin, 2003). Nejčastější odpovědi věřících by se pak daly přiřadit právě k tomuto výroku. U věřících dochází k uvědomění, že se jedná o trestný čin, ale vyzdvihují kladnou stránku jedince. Právě s iracionálním přesvědčením, že je jedinec "dobrým chlápem" se pracuje v intervenci (Blatníková a kol., 2016). Zároveň je důležité brát v potaz, že pokud jsou věřící více zaměřeni na osoby kolem nich, je možné, že obecně více zahrnují "lidské hledisko" ke kterému se poté vztahují. S tím by mohlo souviset i případné využití lidskosti u stylu zdůvodnění, kdy věřící většinou přenášejí zodpovědnost na jedince, avšak vyjadřují jakousi lítost, pochopení vůči němu a situaci v rodině.

Zdůvodnění je pak nejčastěji využívanou technikou u obou skupin, vztahující se k blíže rozpracované teorii Sykese a Matzy (1957) jedná se především o odmítnutí odpovědnosti a v ojedinělém případě (OD4), i o odmítnutí oběti. Walters sám považuje přijetí zodpovědnosti za jednu z klíčových pro případnou změnu, jinak řečeno, přijmutí zodpovědnosti je prvním krokem v pokoření kriminálního chování (Walters, 2017).

U nevěřících se v u otázky zaměřené na VTOS na začátku a nyní častěji vyskytoval motiv Kontinuální křivdy, který koresponduje se zdůvodněním. U věřících byl charakterističtější určitý posun vpřed od začátku VTOS, což může odkazovat na práci v ORP s věřícími. Sentimentalita je pak charakterističtější právě pro věřící odsouzené. Jako hlavním rozdílem pak vyvstává konzistence plnění cílů, ve které jsou nevěřící horší. V tomto případě by tedy bylo přínosné moji studii podpořit i kvantitativní metodou, zda se celkový skór, a především pak skór sentimentality a diskontinuity u obou skupin liší.

Obecně by bylo vhodné dále podpořit téma kriminálního myšlení v Českém prostředí, a to nejen o kvantitativní metody a využití inventáře PICTS, jakožto účinného prediktoru případné recidivy. Za vhodný považuji i další kvalitativní výzkum v této oblasti, po vzoru Yochelsona a Samenowa a jejich hloubkových rozhovorů, který by mohl přiblížit využívání dalších kognitivních stylů. Výsledky PICTS mohou sloužit i pro přípravu optimálně zaměřeného individuálního programu pro odsouzené (Zeman a kol. 2019).

Kvalitativní metody pak mohou pomoci případně dohledat, co je vystupujícím prvkem u jednotlivých stylů, či mohou přiblížit, na čem by se dala vystavět podpůrná individuální intervence. Doufám také, že výsledky svého výzkumu přispějí i k samotné péči o věřící odsouzené v ORP Jiřice.

Zároveň by pak bylo příhodné zaměřit se i na výzkum v postpenitenciární péči a využívání kriminálních postojů i po propuštění z VTOS. Z výzkumu Zemana a kol. (2019) totiž vyplývá, že udržitelnost efektivity intervenčních programů je hlavním problémem při přechodu odsouzeného na svobodu. V oblasti postpenitenciární péče by se pak mohlo jednat o výzkum kriminálního myšlení ve spojení s častým problémem hledání práce. (Varghese a kol., 2020). Ostatně i pro ostatní oblasti resocializace, resp. reintegrace je příhodné dál sledovat vývoj kriminálního myšlení.

V následné péči o propuštěné je totiž značná mezera, kterou z části vyplňují církevní organizace (Beláňová, 2020). Rozšíření povědomí o kriminálním myšlení by bylo případně vhodné i do řad těchto organizací. Z výzkumu Beláňové (2020) totiž vyplývá, že v České republice existuje řada příkladů efektivní spolupráce, vně religiózně motivovaných organizací. “V konkrétních případech propuštěných věřících byl pozorován vyšší potenciál pevnosti jejich odhodlání a motivace k desistenci.” (Beláňová, 2020, str. 13) Využití motivace by tak mohlo pomoci s další případnou intervencí v kriminogenních postojích.

Jedním z limitů mé práce může být nezahrnutí celé oblasti kriminálního myšlení, resp. zbývajících 8 stylů, tak jak to v celé šíři dělají kvantitativní výzkumy (Blatníková a kol., 2016; Palmer & Hollin, 2003; Walters, 1995). Výsledky by možná přinesly další rozdíly mezi těmito dvěma skupinami. První z důvodů je rozsah bakalářské práce. Druhý, jsou samotné dotazníky, které musely být orientované na jednu stranu A4, jak již zmiňuji v části 2.1.5. Každý samotný zkoumaný styl si zároveň zaslouží více otázek, aby byl prozkoumán z různých perspektiv, neboť na základě jedné otázky nelze s jistotou říci, jak odsouzený daný kriminální styl využívá. Proto se jedná o pouhé nástiny, které by mohly mít konkrétnější podobu při větším výzkumném vzorku. Konkrétně u otázky, která se měla týkat minulého a nynějšího systému přesvědčení jsem očekávala častější projevy kriminogenních postojů, které bych mohla vztáhnout k teorii. Ačkoliv se tak v některých případech stalo, zrovna komplexnosti systému přesvědčení bych pro příště vyhradila větší prostor.

Širší pochopení a prohloubení tématu by poskytoval polostrukturovaný rozhovor. Ten byl mým původním záměrem, rozhovor však nebylo možné v koronavirové době zrealizovat. Je však návrhem pro další případné studie. Jelikož jednou ze silných stránek kvalitativního výzkumu shledávám v možnosti výzkumníka být v samotném terénu, svoji nepřítomnost ve Věznici Jiřice vnímám jako limitující. Zároveň pak osobní kontakt s respondentem a veškeré jeho projevy, pomáhají výzkumníkovi vytvořit si nějaký celistvější dojem. Dalším limitem je porovnávání dvou skupin, které sice kvalitativní metoda dovoluje, jde však především o srovnání podstatných prvků, které by bylo dobré ještě podpořit samotnými skóry v oblastech, které by mohly vést k zevšeobecnění výsledků. Jako vhodné bych tedy vnímala propojení kvalitativní a kvantitativní metody.

Některé otázky bych v dotazníku formulovala lépe, protože např. slovo předsevzetí bylo pro respondenty zavádějící v kontextu měsíce (prosinec). Tím pádem slovo v dotazníku neslo konotaci novoročního předsevzetí, kdežto já jsem nad předsevzetím uvažovala spíše jako nad stanovením cílů. Samotnou hlavičku týkající se údajů o věku, charakteristiky TČ atd. bych příště umístila na konec dotazníku. Respondentům bych tím pravděpodobně poskytla prostor být otevřenější a upřímnější, protože by se necítily od začátku definování svojí charakteristikou TČ či dalšími údaji. Moje studie taktéž nepokrývá veškeré proměnné, které mohou hrát roli při demonstraci kriminálních postojů. Je zde celá řada faktorů, které hrají roli při kriminálním myšlení, jako vzdělání (Mandracchia & Morgan, 2011), kriminální minulost (Palmer, Hollin, 2003) či pohlaví a druh trestné činnosti, jež nebyl blíže systematicky zkoumán (Faridová in Gillernová, Boukalová, 2020). Nicméně, toto je spíše doména kvantitativních výzkumů.

Posledním z limitů je nižší validita self-reported nástroje, což je však i vzhledem k prostředí VTOS očekávatelné. Pan psycholog z Věznice Jiřice mě upozornil, že někteří odsouzení měli tendence zkreslovat svou trestnou činnost, především pak ve smyslu její závažnosti.

5 Závěr

Jedním z cílů mého výzkumu bylo zaměřit se na individuální projevy kriminálního myšlení u věřících odsouzených. Výzkum jsem realizovala za pomoci otevřeného dotazníku, který byl administrován ve věznici Jiřice. U věřících odsouzených lze pozorovat především prvky sentimentality, která měla převážně podobu motivu Robina Hooda a akcentu na dobrý skutek jedince. Zdá se, že při vytyčování cílů a jejich plnění, věřící vnímají podporu Boha a orientují se na rodinu. Co se týče odříznutí, pocit strachu byl převážně negován. Druhým prvkem však hrály představy rodiny nebo budoucnosti. Rodina tak vychází jako prvek, který může napomáhat k eliminaci diskontinuity. Zároveň však figuruje i u kognitivního stylu odříznutí.

Získaná data jsem využila i ke komparaci skupiny věřících a nevěřících. U obou skupin pak výrazněji vyniká zdůvodnění spojené především s obviňováním okolních činitelů, nejčastěji rodiny, společnosti či justičního systému. Výpovědi nevěřících z oblasti diskontinuity lze interpretovat jako nekonzistentní, čímž se liší od věřících. Odříznutí bylo stejně jako u věřících převážně negováno. Proniknutí do podstaty tohoto mechanismu je tedy o něco náročnější než u ostatních stylů. U nevěřících se v systému přesvědčení minulém i nynějším častěji objevoval motiv křivdy související se zdůvodněním. Závěrem lze říci, že určité rozdíly mezi skupinami jsou, zároveň by však bylo vhodné tuto část studie následně podpořit i kvantitativním výzkumem.

Seznam použitých informačních zdrojů

- Banse, R., Koppehele-Gossel, J., Kistemaker, L., Werner, V., & Schmidt, A. (2013). Pro-criminal attitudes, intervention, and recidivism. *Aggression And Violent Behavior, 18*(6), 673-685. <https://doi: 10.1016/j.avb.2013.07.024.org/>
- Barriga, A., & Gibbs, J. (1996). Measuring cognitive distortion in antisocial youth: Development and preliminary validation of the "how I think" questionnaire. *Aggressive Behavior, 22*(5), 333-343. [https://doi: 10.1002/\(sici\)1098-2337\(1996\)22:5<333::aid-ab2>3.0.co;2-k.org/](https://doi: 10.1002/(sici)1098-2337(1996)22:5<333::aid-ab2>3.0.co;2-k.org/)
- Beláňová, A. (2020). *Role církvi a význam religiozity v následné péči o propuštěné vězně: Vyhodnocení dvouletého výzkumného projektu*. Sociologický Ústav AV ČR, V. V. I., [online] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/342171768_Role_cirkvi_a_vyznam_religiozity_v_nasledne_peci_o_propustene_vezne_Vyhodnoceni_dvouletého_vyzkumneho_projektu [Přístup: 15. března 2021].
- Bengtsson, M. (2016). How to plan and perform a qualitative study using content analysis. *NursingPlus Open, 2*, 8-14.
- Bereday, G. (1967). Reflections on comparative methodology in education, 1964-1966. *Comparative Education, 3*(3), 169-287. <https://doi: 10.1080/0305006670030304.org/>
- Blatníková, Š., Faridová, P., & Vranka, M. (2016). *Kriminální styly myšlení: Inventář PICTS-cz*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Borovanská, M., & Jankovská, M. (2011). Užívání neutralizačních technik u nekriminální populace v souvislosti s postojem ke konvenčním normám a sebekonceptem. *Sborník z konference Sociální procesy a osobnost: Člověk na cestě životem: Křížovatky a mosty*. Psychologický Ústav, Filozofická Fakulta Masarykovy Univerzity, 38-44.
- Boukalová, H., & Gillernová, I. (2020). *Kapitoly z forenzní psychologie* (1st ed.). Karolinum.
- Copes, H., Vieraitis, L., & Jochum, J. (2007). Bridging the gap between research and practice: How neutralization theory can inform Reid interrogations of identity thieves. *Journal Of Criminal Justice Education, 18*(3), 444-459. <https://doi: 10.1080/10511250701705404.org/>
- Čermák, I. (2010). *Sociálně kognitivní teorie morálky Alberta Bandury*. Psychologický Ústav AV ČR. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/phil/jaro2010/PSA_033/um/socialne_kognitivni_teorie_moralky_albera_bandury.pdf [Přístup: 12. února 2021]
- Čovan, R., Novák, P., & Brzobohatý, L. (2018). Setkání VDP a představení pastorační a psychospirituální práce ve Věznici Jirice. *České vězeňství, 46*. Dostupné z:

https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2018/12/CV_2_2018_web.pdf [Přístup: 5. února 2021].

Dirga, L., & Váně, J. (2016). The religiosity behind bars: Forms of inmate's religiosity in the Czech prison system. *Sociológia-Slovak Sociological Review*, 48(6), 641-663.

Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal Of Advanced Nursing*, 62(1), 107-115. <https://doi: 10.1111/j.1365-2648.2007.04569.org/>

Faridová, P. (2015). Kriminální myšlení: teoretická a terminologická východiska. *Československá Psychologie*, 59(4), 332-345.

Hayes, N. (2003). *Základy sociální psychologie*. Portál.

Hsieh, H., & Shannon, S. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288. <https://doi: 10.1177/1049732305276687.org/>

Johnson, B. R. (2012). Can a faith-based prison reduce recidivism?. *Corrections Today*, 73(6), 60-62.

Koenig, H. (1995). Religion and older men in prison. *International Journal Of Geriatric Psychiatry*, 10(3), 219-230. <https://doi: 10.1002/gps.930100308.org/>

Lilly, J. R., Cullen, F. T., & Ball, R. A. (2007). *Criminological theory: Context and consequences* (4th ed.). Sage Publications, Inc.

Mandracchia, J., & Morgan, R. (2010). Understanding criminals' thinking. *Assessment*, 18(4), 442-452. <https://doi: 10.1177/1073191110377595.org/>

Matza, D. (1967). *Delinquency and drift*. Transaction Publishers.

Maruna, S., Wilson, L., & Curran, K. (2006). Why God is often found behind bars: Prison conversions and the crisis of self-narrative. *Research In Human Development*, 3(2-3), 161-184. <https://doi: 10.1080/15427609.2006.9683367.org/>

Meijers, J., Harte, J., Jonker, F., & Meynen, G. (2015). Prison brain? Executive dysfunction in prisoners. *Frontiers In Psychology*, 6, 1-6. <https://doi: 10.3389/fpsyg.2015.00043.org/>

Mišovič, J. (2019). *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. SLON.

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologii*. Grada Publishing.

Palmer, E., & Hollin, C. (2003). Using the psychological inventory of criminal thinking styles with English prisoners. *Legal And Criminological Psychology*, 8(2), 175-187. <https://doi: 10.1348/13553250322362951.org/>

Prokopová, H. (2013). Vězňice ČR. *České vězeňství*, 22-24. Dostupné z: https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/CV_1_2013.pdf [Přístup: 12. února 2021].

- Reid, C. (1998). A balanced review of Yochelson-Samenow's theory of "the criminal personality". *The Justice Professional*, 10(4), 333-360. <https://doi.org/10.1080/1478601x.1998.9959476>
- Rotter, J. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs: General And Applied*, 80(1), 1-28. <https://doi.org/10.1037/h0092976>
- Simourd, D., Olver, M., & Brandenburg, B. (2015). Changing criminal attitudes among incarcerated offenders. *International Journal Of Offender Therapy And Comparative Criminology*, 60(12), 1425-1445. <https://doi.org/10.1177/0306624x15579257>
- Sykes, G., & Matza, D. (1957). Techniques of neutralization: A theory of delinquency. *American Sociological Review*, 22(6), 664-670. <https://doi.org/10.2307/2089195>
- Šed'ová, K., & Švaříček, R. (2013). Jak psát kvalitativně orientované výzkumné studie. Kvalita v kvalitativním výzkumu. *Pedagogická orientace*, 23(4), 478-510. doi: <https://dx.doi.org/10.5817/PedOr2013-4-478>
- Varghese, F., Skaggs, S., Christie, C., Mark, D., Swindle, T., Anderson, E. & Sandlin, L. (2020). Employment perceptions of parolees: The role of perceived barriers and criminal thinking. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 1-17.
- Vlček, P. (2015). Srovnávací výzkum v pedagogice: některé úvahy o metodologii problémového přístupu. *Pedagogická Orientace*, 25(3), 394-412. <https://doi.org/10.5817/pedor2015-3-394>
- Walters, G. D. (1990). *The Criminal Lifestyle: Patterns of Serious Criminal Conduct*. [E-book]. SAGE Publications, Inc
- Walters, G. D., White, T., & Denney, D. (1991). The Lifestyle Criminality Screening Form. *Criminal Justice And Behavior*, 18(4), 406-418. <https://doi.org/10.1177/0093854891018004003>
- Walters, G. D. (1995). The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles. *Criminal Justice And Behavior*, 22(3), 307-325. <https://doi.org/10.1177/0093854895022003008>
- Walters, G. D., & Geyer, M. (2004). Criminal Thinking and Identity in Male White-Collar Offenders. *Criminal Justice And Behavior*, 31(3), 263-281. <https://doi.org/10.1177/0093854803262508>
- Walters, G. D. (2006a). Appraising, researching and conceptualizing criminal thinking: a personal view. *Criminal Behaviour And Mental Health*, 16(2), 87-99. <https://doi.org/10.1002/cbm.50>
- Walters, G. D. (2006b). *Lifestyle Theory: Past, Present And Future* (1st ed.). [E-book]. Nova Science Pub Inc.

Walters, G. D. (2012). Criminal thinking and recidivism: Meta-analytic evidence on the predictive and incremental validity of the Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles (PICTS). *Aggression and Violent Behavior, 17*(3), 272-278.

Walters, G. D. (2017). *Modelling the criminal lifestyle: Theorizing at the Edge of Chaos*. [E-book]. Palgrave Macmillan.

Wilson, S., Attrill, G., & Nugent, F. (2003). Effective interventions for acquisitive offenders: An investigation of cognitive skills programmes. *Legal And Criminological Psychology, 8*(1), 83-101. [https://doi: 10.1348/135532503762871264.org/](https://doi.org/10.1348/135532503762871264)

Yochelson, S., & Samenow, S. (2004). *The criminal personality*. [E-book]. Rowman & Littlefield.

Zeman, P. (2019). *Uživatelé drog ve vězení*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Seznam používaných zkratk

TČ= Trestný čin

VTOS= Výkon trestu odnětí svobody

ORP= Oddíl s rozšířeným programem o pastorační a psycho-spirituální péči

Seznam příloh

Příloha 1 - Otevřený dotazník

Příloha 2 - Informovaný souhlas

Následující dotazník je anonymní a jeho výsledky slouží pouze k výzkumným účelům. Vyplnění tohoto dotazníku je dobrovolné.

Kolik Vám je let?

Jaký trestný čin jste spáchal?

Po kolikáté jste ve vězení?

Navštěvujete bohoslužby ve věznici?

- **Co byste řekl o člověku, který ukradl peníze a poté velkou část věnoval na charitu nebo do kostelní sbírky?**
- **Co Vám pomohlo překonat strach z dopadení?**
- **Jak vnímáte člověka, který měl otce alkoholika, vyrůstal v chudobě a později spáchal trestný čin. Soudem byl odsouzen k výkonu trestu. Kdo může za to, že si odpykává trest a proč?**
- **Jak vnímáte roli Boha ve svém trestném činu?**
- **Popište prosím, jak se Vám daří plnit Vaše předsevzetí?**
- **Jak jste vnímal svůj trestný čin na začátku výkonu trestu?**
- **Jak svůj trestný čin vnímáte nyní?**

Příloha 2 – Informovaný souhlas:

Informace o výzkumu:

Cílem výzkumu je porovnání smýšlení o jednotlivých oblastech života u věřících a nevěřících odsouzených. V rámci výzkumu Vám bude předložen dotazník s šesti otázkami. Výsledná data slouží pro odbornou práci Lucie Horáčkové.

Účast na výzkumu je dobrovolná a je možné informovaný souhlas odvolat. Pro účely práce budou osobní informace využity pouze tak, aby byla dodržena vaše anonymita.

Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu:

Prohlašuji, že jsem četl celý výše uvedený text **Informace o výzkumu** a porozuměl jsem jeho smyslu. Souhlasím s mojí účastí v uvedeném výzkumném projektu a rozumím, že mohu souhlas odmítnout, případně svobodně a bez udání důvodů z účasti odstoupit. Zároveň souhlasím s poskytnutím svých osobních údajů, konkrétně věku a dalších citlivých osobních údajů (náboženské či filosofické vyznání apod.), budou-li potřebné pro výzkumné účely.

Na základě výše uvedených informací uděluji tímto Karlově univerzitě (jako správci a zpracovateli osobních údajů) souhlas s uvedeným zpracováním osobních údajů za účelem vědeckého výzkumu, a to na dobu řešení výzkumného projektu.

Podpis:

V dne:

Za výzkumnici:

Lucii Horáčkovou

V Praze dne 16.12.2020